

Ewa Kłeczek-Walicka

Parafia w Zaczerniu na przełomie lat 20. i 30. XX wieku

Rocznik Kolbuszowski 16, 57-93

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Parafia w Zaczerniu na przełomie lat 20. i 30. XX wieku

Jedną z parafii dekanatu głogowskiego diecezji rzeszowskiej jest placówka duszpasterska w Zaczerniu koło Rzeszowa. Sama miejscowość sięga swoimi początkami 1. połowy XV wieku. Przez wieki wieś ta stanowiła własność rodów: Rzeszowskich, Pileckich, Kostków, Lubomirskich, Sanguszków, Morskich i Jędrzejowiczów. W roku 1608 Zaczernie zostało zniszczone podczas wojny prywatnej Stanisława Stadnickiego z Łukaszem Opalińskim. W roku 1624 na wieś napadli Tatarzy, w roku 1646 Kozacy, w roku 1657 wojska Jerzego II Rakoczego, a w latach 1702 i 1709 Szwedzi. W roku 1704 Zaczernie splądrowały wojska saskie, w roku 1735 konfederaci dzikowieccy, a w roku 1914 Rosjanie. Na przestrzeni dziejów wieś wielokrotnie pustoszyły epidemie. Tak było m.in. w latach: 1543, 1547, 1569, 1659-1663, 1705 i w latach 1768-1770. W roku 1745 wystąpił tu pomór bydła, a w roku 1831 odnotowano cholere. Innymi klęskami elementarnymi, jakie dotknęły Zaczernie, były pożary. Plaga ognia miała tu miejsce m.in. w latach 1888 i 1903. Mimo to wieś rozwijała się gospodarczo. Na początku XIX stulecia powstał tu znany browar. W roku 1903 założono miejscowe Kółko Rolnicze. Dwa lata później zawiązała się Straż Pożarna, a w kolejnym roku spółka mleczarska.

Parafia w Zaczerniu została założona w roku 1439. To właśnie wówczas, w dniu 29 czerwca, akt fundacyjny podpisał Jan Rzeszowski ze Staromieścia. Uposażenie nowej stacji duszpasterskiej zostało powiększone przez jego brata, Jana z Łąki, w roku 1480 Już od XVI wieku odnotowano tu obecność szkoły. W stuleciu XIX i na początku. XX zaistniało tu wiele pobożnych zrzeszeń. Od samego początku, aż do reformy administracyjnej Kościoła w Polsce w roku 1992, parafia zacherska należała do diecezji przemyskiej. Przez wieki wchodziła w skład dekanatu rzeszowskiego. Do

parafii należały prócz samego Zaczernia również okoliczne wsie, które z biegiem czasu przekształciły się w osobne parafie: Wysoka Głogowska (1913), Jasionka (1966) i Nowa Wieś Zaczerska (1988). W roku 1918 założona została w Zaczerniu placówka zakonna Sióstr Dominikanek, przy której powstała ochronka dla dzieci.

Wedle zachowanej tradycji pierwsza świątynia w Zaczerniu powstała około 1300 roku. Późniejszy, drewniany kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny zbudowano w roku 1439. Po spaleniu go przez Tatarów w roku 1624, trzy lata później zbudowano nowy budynek kultyczny. Gdy ten spłonął w roku 1650, wzniesiono następny w roku 1686. Kolejna świątynia została zbudowana na przełomie wieków XVII i XVIII. Później, w latach 1803-1806, zbudowano nowy, tym razem murywany kościół. Jego fundatorem był Jan Aleksander Morski. Budowla została konsekrowana przez biskupa przemyskiego Franciszka Wierzchlejskiego w roku 1847. Na placu kościelnym w roku 1892 wzniesiono kaplicę grobową Jędrzejowiczów¹.

Okręg parafialny i mieszkańcy parafii w Zaczerniu

W okresie międzywojennym parafia zaczerska obejmowała trzy miejscowości: Jasionkę (część), Nową Wieś, określaną czasem Nową Wsią Zaczerską oraz Zaczernie z Tajęciną. Miejscowości te należały do powiatu rzeszowskiego. Przez większą część dwudziestolecia każda z tych wsi stanowiła osobną gminę jednostkową. Dopiero z dniem 1 sierpnia 1934 r. wszedł w życie nowy podział powiatów na gminy wiejskie wprowadzony na podstawie ustawy z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego. Na tej podstawie powiat rzeszowski podzielony został na 11 wiejskich gmin zbiorowych i 5 gmin miejskich. Każda z nich objęła od kilku do kilkunastu dotychczasowych jednostek gminnych. Zaczernie, podobnie jak Jasionka i Nowa Wieś, weszło wówczas w skład gminy wiejskiej w Trzebownisku. Oprócz tych miejscowości gminę współtworzyły: Łąka, Łukawiec, Miłocin, Staromieście, Stobierna, Terliczka, Trzebownisko i Wólka pod Lasem. Cała ta gmina posiadała pocztę w Rzeszowie, podlegała natomiast Sądowi Grodzkiemu w Głogowie².

Dla zobrazowania prezentacji odwołać się można do pierwszego powszechnego spisu ludności z roku 1921. Wedle jego wyników w Ja-

¹ B. Walicki, *Zaczernie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XX: *VÁC – Żywy Różaniec*, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2014.

² *Spis gmin miejskich i wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej*, oprac. J. Scheinkönig, J. Kowalczewski, Warszawa 1934, s. 70.

sionce znajdowało się wówczas 319 budynków mieszkalnych, w tym 13 niezamieszkałych. Żyło tam 1.357 osób: 605 mężczyzn i 752 kobiety. 1306 mieszkańców było katolikami, a 51 Żydami; równolegle do tego 1306 osób deklarowało narodowość polską, a 51 żydowską. W Nowej Wsi były 142 budynki mieszkalne. Miejscowość zasiedlały 643 osoby: 298 mężczyzn i 345 kobiet. Wszyscy byli łacinnikami i Polakami. W samym Zaczerniu wyliczano 382 domów, z czego 2 niezamieszkałe. Spośród 1.704 mieszkańców 776 było mężczyznami, a 928 kobietami. 1.701 zaczernian było katolikami i Polakami, a 3 było wyznania mojżeszowego i narodowości żydowskiej. W całej parafii nie odnotowano zatem ani jednej osoby wyznania grekokatolickiego, ewangelickiego, innego chrześcijańskiego bądź niewiadomego. Nie było tu również żadnych Niemców, Rusinów czy osób innych narodowości. Istniejący obszar dworski w Zaczerniu na podstawie ustawy z dnia 26 lipca 1919 r. pozostawał wcielony do miejscowej gminy³.

Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931 r. ujawnił, że wiejska gmina zbiorowa Trzebowniko zajmowała powierzchnię 112,97 km². Znajdowało się tu ogółem 3.003 budynki mieszkalne. Na terenie tym żyło łącznie 13.951 osób⁴. W latach 30. XX wieku Jasionka i Nowa Wieś korzystały już z urzędu pocztowego zlokalizowanego w Jasionce, a Tajęcina i Zaczernie z urzędu pocztowego w Zaczerniu. Wszystkie te miejscowości podlegały Sądowi Grodzkiemu w Głogowie, a Sądowi Okręgowemu w Rzeszowie⁵.

Według schematyzmów diecezjalnych liczebność katolików w Zaczerniu na przełomie lat 20. i 30. XX wieku kształtowała się na poziomie 2.090 osób. W tym samym czasie żyło tu 40 Żydów. Na przestrzeni lat 1927-1933 nie odnotowano zmian w stanie zaludnienia nie tylko całej parafii, ale również poszczególnych miejscowości. Stawia to pod znakiem zapytania dokładną wiarygodność informacji zawartych w oficjalnych wykazach kościelnych. Ilość parafian zamieszkujących miejscowości wchodzące w skład parafii zaczerskiej w omawianym okresie według wspomnianego

³ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, t. XIII: *Województwo lwowskie*, Warszawa 1924, s. 39-40.

⁴ *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej. Ludność i budynki. Na podstawie tymczasowych wyników drugiego powszechnego spisu ludności z dn. 9 XII 1931 r. oraz powierzchni ogólna*, cz. IIIa: *Województwa południowe*, Warszawa 1935, s. 9.

⁵ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych. Uzupełnienia*, z. II, cz. 1, Przemyśl-Warszawa 1937, s. 68, 124, 180, 202.

źródła ukazuje poniższa tabela. Dla porównania podano również dane pochodzące z lat 1925 i 1938⁶.

Rok	Ilość wiernych w poszczególnych miejscowościach			Liczba wiernych w całej parafii
	Jasionka	Nowa Wieś	Zaczernie z Tajęcina	
1925	563	427	1.910	2.900
1927	570	220	1.310	2.090
1928	570	220	1.310	2.090
1929	570	220	1.310	2.090
1930	570	220	1.310	2.090
1931	570	220	1.310	2.090
1932	570	220	1.310	2.090
1933	570	220	1.310	2.090
1938	600	500	1.750	2.850

Sporo światła na kwestie gospodarcze rzucają *Księgi adresowe Polski* z końca lat 20. minionego wieku. W Zaczerniu jako właściciela ziemskiego wskazywano wówczas Adama Jędrzejowicza. W roku 1927 gorzelnię prowadził Adam Jędrzejowicz, a browar A. Silber. Wyliczano kilku rzemieślników: cieśli M. Guzka i J. Rząsę, kołodzieja A. Słonkę, kowala J. Smykałę, rzeźnika J. Polaka i stolarza J. Poradę. Ponadto zakład rzeźbiarski prowadził W. Pustelak. Handlem bławatami zajmował się J. Stopa. Sprzedaż różnych towarów zajmowali się: M. Gurek, R. Porcelan i sklep Kółka Rolniczego. Wyroby tytoniowe rozprawdzali: S. Błoniarz, W. Rybak i M. Słonka, a spirytualia J. Porada. Wyszynk trunków należał z kolei do S. Żywca. Rok później wymieniano również zakład mleczarski w Górcie Zaczerskiej, lecz nie wspomniano już o cieśli J. Rząsie. Podobnie było w roku 1930, z tym że brak już wówczas informacji o jakimkolwiek rzeźniku. Choć milczano o tym, przypuszczać można, że większość mieszkańców wsi zajmowała się uprawą roli i hodowlą zwierząt⁷.

⁶ *Schematismus universi venerabilis Cleri saecularis et regularis Dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1925*, Premisliae MCMXXV, s. 94; *Schematismus pro anno Domini 1927*, Premisliae MCMXXVII, s. 108; *Schematismus pro anno Domini 1928*, Premisliae MCMXXVIII, s. 116-117; *Schematismus pro anno Domini 1929*, Premisliae MCMXXIX, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1930*, Premisliae MCMXXX, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1931*, Premisliae MCMXXXI, s. 120; *Schematismus pro anno Domini 1932*, Premisliae MCMXXXII, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1933*, Premisliae MCMXXXIII, s. 116; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl 1938, s. 118

⁷ *Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1926/27*, Warszawa [1927], s. 1388-1389; *Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1928*, Warszawa

W roku 1927 właścicielem ziemskim w Jasionce była Helena Jędrzejowicz. Do niej też należała gorzelnia i zakłady ogrodnicze. Spośród rzemieślników wymieniano: blacharza M. Rübenfelda, kowala R. Gdulę, krawca J. Lecha i stolarza J. Szczura. Wytwórnia dachówek należała do J. Rzepki. Handel bydłem był domeną L. Golda. Sprzedają różnych towarów zajmowali się J. Rzepka i S. Słonka, a wyrobów tytoniowych S. Eule i J. Szczur. Informacje te były aktualne, przy drobnych zmianach, również w późniejszych latach. W latach 1928 i 1930 odnotowano w tej wsi działalność spółdzielni mleczarskiej⁸. Informacje o Nowej Wsi w tym okresie są bardzo drobne. Wiadomo, że funkcjonował tu młyn wodny J. Sitarskiego. Sprzedaż wyrobów tytoniowych prowadził Cyrek, a wyszynk trunków A. Tomaka. Krawiectwem zajmował się z kolei F. Cyrek⁹. Księgi adresowe milczały w ogóle na temat Tajęciny.

Miejsce parafii zaczerskiej w strukturach dekanalnych

Parafia zaczerska, jak już wspomniano, w omawianym okresie przynależała do dekanatu rzeszowskiego. Kierował nim dziekan ks. Michał Tokarski, proboszcz w Rzeszowie, mający do pomocy wicedziekana ks. Stanisława Siarę, proboszcza z Krasnego. W roku 1927 w skład rzeszowskiego wikariatu rejonowego wchodziło 11 parafii; do roku 1933 ich liczba wzrosła do 13. Siedziby tych parafii znajdowały się: w Boguchwale, Krasnem, Łące, Przybyszówce, Rzeszowie, Słocinie, Staromieściu, Wysokiej Głogowskiej, Zabierzowie, Zaczerniu i Zgłobniu. Dla nakreślenia kontekstu, w jakim funkcjonowała stacja duszpasterska w Zaczerniu, warto przybliżyć choćby skrótowe i ogólne informacje o pozostałych parafiach dekanatu rzeszowskiego z tego okresu.

Siedzibą dekanatu był oczywiście Rzeszów. Była to jednocześnie placówka duszpasterska największa terytorialnie i pod względem zaludnienia. Administrował nią ks. Michał Tokarski urodzony w roku 1868 w Gorlicach, a wyświęcony w roku 1892. Miał on do pomocy trzech wikariuszów. W latach 1927-1928 byli nimi: ks. Stanisław Kulanowski, ks. Marcei Dyszyński oraz ks. Adam Fuksa. W roku 1929 ks. Marcelego zastąpił ks. Józef Miezin, w rok później ks. Adama Fuksa ks. Stanisław Barzyk, a w kolejnym roku ks. Stanisława Kulanowskiego ks. Józef Stefań-

[1928], s. 830; *Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1930*, Warszawa [1930], s. 815.

⁸ *Księga adresowa Polski 1926/27*, s. 1249; *Księga adresowa Polski 1928*, s. 683; *Księga adresowa Polski 1930*, s. 671.

⁹ *Księga adresowa Polski 1926/27*, s. 1321; *Księga adresowa Polski 1928*, s. 762; *Księga adresowa Polski 1930*, s. 749.

ski. W roku 1932 nowym wikariuszem, w miejsce ks. Stanisława Barzyka, został ks. Jan Lewkowicz. W roku 1933 obsada wikariatów uległa całkowitej zmianie. Obowiązki kooperatorów pełnili wówczas: ks. Jan Hejnar, ks. Jan Błaż i ks. Mieczysław Janas.

W etatową pracę katechetyczną zaangażowani byli: ks. Jan Chmielnikowski, ks. Maurycy Turkowski, ks. Józef Jałowcy, ks. Andrzej Łukasiewicz, ks. Wawrzyniec Materniak, ks. Józef Cieślik, ks. Wincenty Koszałka, ks. Antoni Cząstka, ks. Karol Ożóg i gwardian klasztoru Ojców Bernardynów o. Bernard Wawraszek. W roku 1928 grono to powiększył ks. Leopold Augustyn. Po roku wśród katechetów przestano już wymieniać ks. Wawrzyńca Materniaka i o. Bernarda Wawraszka; pierwszy z nich przeniósł się po uzyskaniu emerytury do Przemyśla, drugi skupił się na pracy w zakonie. W roku 1930 na emeryturę przeszedł ks. Jan Chmielnikowski. W następnym roku nauczaniem religii zajmował się także dotychczasowy kooperator ks. Stanisław Kulanowski. W roku 1932 na emeryturę przeszedł z kolei ks. Maurycy Turkowski, zaś do pracy katechetycznej został skierowany inny kooperator ks. Stanisław Barzyk. W Rzeszowie mieszkali również: kapelan wojskowy ks. Franciszek Kisiel oraz emeryci ks. Wawrzyniec Pilszak i ks. Jan Szczerbiński. W roku 1930 dołączył do nich ks. Jan Chmielnikowski, w roku 1931 ks. Julian Łukaszewicz, a w roku 1932 ks. Marcei Turkowski, który w roku 1933 przeniósł się do Lwowa. Patronem parafii był Zarząd Miasta Rzeszowa.

Do parafii należał Rzeszów oraz sąsiednie wsie: Pobitno z Załężem, Staroniwa, Zwiężczyca i Wilkowyja. Funkcjonowało tu wiele szkół: dwa męskie gimnazja publiczne, prywatne gimnazjum żeńskie z prawami szkoły publicznej, seminarium nauczycielskie publiczne męskie i prywatne żeńskie z prawami publicznymi, po dwie szkoły przemysłowe męskie i żeńskie, cztery szkoły powszechnie męskie i 5 szkół powszechnych żeńskich, a także pięć szkół w wioskach. W roku 1927 w parafii mieszkało: 18.610 łacinników, 190 grekokatolików, 40 protestantów i 11.450 Żydów. Stan ten – według schematyzmów – nie zmienił się do roku 1933. Od roku 1928 informowano o działalności Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej w Rzeszowie¹⁰.

Parafią wolnego nadania w Boguchwale kierował proboszcz ks. Józef Przybyła urodzony w roku 1880 w Taraszówce, a wyświęcony w roku

¹⁰ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 105-106; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 114-115; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 116-117; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 116-117; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 118-119; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 115; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 114; A. Motyka, *Życie religijne w Rzeszowie w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Lublin-Rzeszów 2000, passim.

1906. Do placówki duszpasterskiej należały Boguchwała i Lutoryż. Działały tu dwie szkoły. W latach 1927-1928, zapewne pomyłkowo, wskazywano tu liczbę 3.530 parafian. Ilość łacinników – 2.530 osób – wymieniano niezmiennie do roku 1932. W następnym roku liczba ta wzrosła do 2.750 osób. Przez cały omawiany okres notowano też obecność 47 Żydów, a w latach 1921-1931 również 6 akatolików.. W roku 1928 powstały w parafii męskie i żeńskie Stowarzyszenie Młodzieży. Do roku 1930 to pierwsze jednak zanikło; pojawiło się dopiero ponownie w roku 1933¹¹.

Parafią w Krasnem zarządzał ks. Stanisław Siara, który przyszedł na świat w roku 1860 w Ostrowie, a święcenia kapłańskie przyjął w roku 1892. W roku 1928 pojawił się tu wikariusz ks. Antoni Szkodziński. Po trzech latach zastąpił go ks. Tadeusz Kostka. W roku 1932 nowym kooperatorem został ks. Roman Kowalski. Parafia ta obejmowała terytorialnie Krasne z Wólką i Strażów z Olszynami. Patronem parafii był hrabia Alfred Potocki. Skromną sieć placówek oświatowych tworzyły dwie szkoły. W miejscowościach tych mieszkało 2.140 łacinników i 54 Żydów. Sytuacja ta nie zmieniła się przez cały analizowany okres. W roku 1933 zaistniało tu Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej¹².

Podobnie jak w Krasnem, tak i w Łące kolatorem był hrabia Alfred Potocki. Nad życiem religijnym wiernych z Łąki ze Spinami, Łukawca, Palikówki i Terliczki czuwał proboszcz ks. Józef Sołtysik urodzony w roku 1873 w Rymanowie, a wyświęcony w roku 1899. Wspierał go wikariusz ks. Franciszek Pudło. W roku 1930 zastąpił go ks. Władysław Władyka. W Łące mieszkał też emeryt ks. Wojciech Bielawski, kapelan miejscowego zakładu sierot dla dziewcząt prowadzonego przez Siostry Opatrzności Bożej. Gdy ks. Józef Sołtysik przeniósł się w roku 1932 na probostwo w Warzycach, nowym rządcą parafii łackiej został ks. Andrzej Ostrowski urodzony w roku 1878 w Hroszówce, a wyświęcony w roku 1901. W tym samym czasie nowym wikariuszem został ks. Jan Bazan. Obowiązki kapelana w miejsce zmarłego w dniu 25 kwietnia 1932 r. ks. Wojciecha Bielawskiego podjął natomiast ks. Jan Flejszar. Parafię zasiedlało 4.430 wiernych i 49 Żydów; tych ostatnich

¹¹ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 104; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 113; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 115; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 115; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 113; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 112.

¹² *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 104-105; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 113; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 115; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 115; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 113-114; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 113.

od roku 1929 wymieniano 43. W roku 1927 funkcjonowało tu sześć szkół, a od następnego roku pięć szkół¹³.

Parafią w Przybyszówce zarządzał proboszcz ks. Józef Chmurowicz, który przyszedł na świat w roku 1862 w Rymanowie, a sakrament święceń otrzymał w roku 1886. W roku 1931 zaczęto wymieniać kooperatora *ad personam* ks. Jana Rolę, który miał wspomagać starszego wiekiem kapłana. Dwa lata później nowym wikariuszem był ks. Franciszek Glazer. Było to probostwo wolnego nadania. Placówka duszpasterska składała się z Przybyszówki i Bzianki. Istniały tu dwie szkoły. Ilość wiernych szacowano rokrocznie na 2.720 osób, a Żydów na 85 osób. W roku 1931 zostało tu założone Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej¹⁴.

Duszpasterstwo w Słocinie prowadził proboszcz ks. Jan Kobak urodzony w roku 1885 w Łubnie Opaciu, a wyświęcony w roku 1909. Wikariat zajmował ks. Jan Głód. W roku 1928 nowym wikariuszem był ks. Stanisław Barzyk. Dwa lata później zastąpił go ks. Adam Fuksa, a w kolejnym roku ks. Franciszek Daszkiewicz. Patronką parafii była Anna Chłapowska. Do parafii należały: Słocina, Biała, Drabinianka, Matysówka i Zalesie z Czepakajem. Nauka była prowadzona w pięciu szkołach. W parafii żyło: 4.540 katolików obrządku rzymskiego, 105 Żydów i 940 grekokatolików, którzy należeli do swojej parafii unickiej; od roku 1930 ilość Izraelitów oceniano na 56 osób. Od roku 1933 działalność prowadziło Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej¹⁵.

Parafią w Staromieściu administrował ks. Władysław Kisielewicz; urodził się on w roku 1868 w Leżajsku, a do sakramentu kapłaństwa przystąpił w roku 1892. W duszpasterstwo włączał się również wikariusz ks. Andrzej Rąb. Dopiero w roku 1931 jako nowego kooperatora wskazywano ks. Franciszka Malaka. Obowiązki kolatora pełnił Jan Jędrzejowicz. Parafię tworzyły: Staromieście, przysiółek Zaczernia Górka, Miłocin, Nowa Wieś (tzw. Staromiejska) i Trzebowniko. Działo tu pięć szkół. Wśród miesz-

¹³ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 105; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 114; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 115-116; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 115-116; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 117-118; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 114; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 113, 201.

¹⁴ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 105; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 114; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 116; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 116; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 114; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 113-114.

¹⁵ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 106; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 115; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 119; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 115-116; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 115.

kańców było 4.520 łacinników i 20 Żydów. W roku 1928 odnotowano oddział Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i dwa oddziały Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej; w roku 1932 dołączył do nich trzeci¹⁶.

Wspólnocie wierzących w Wysokiej Głogowskiej przewodził proboszcz ks. Władysław Łańcucki urodzony w roku 1878 w Sieniawie, a wyświęcony w roku 1905. Początkowo była to parafia usuwalna; w roku 1928 nastąpiło jej kanoniczne erygowanie. Składała się z jednej tylko miejscowości. Było to probostwo wolnego nadania. Działała tu jedna szkoła. W Wysokiej Głogowskiej żyło 1.560 wiernych i 20 Żydów¹⁷.

Parafia wolnego nadania w Zabierzowie również nie posiada swojego patrona. Słowo Boże głosił i sakramenty szafował proboszcz ks. Marceli Sochański, który przyszedł na świat w roku 1859 w Dynowie, zaś sakrament kapłaństwa otrzymał w roku 1884. Parafię tworzyły: Raclawówka z Zabierzowem, Kielanówka i Nosówka. Prawdy wiary były przezywane dzieciom w trzech szkołach. W latach 1927-1929 na terenie tym doliczono się 2.042 katolików i 10 Żydów. W latach 1930-1932 podawano już liczbę 2.087 wiernych, a w roku 1933 – 2.128 wiernych. Od roku 1932 jest mowa o Stowarzyszeniu Młodzieży Męskiej i Żeńskiej¹⁸.

Wierni ze Zgłobnia pozostawali pod opieką duszpasterską ks. Franciszka Pietrzyckiego urodzonego w roku 1858 w Zarszynie, a wyświęconego w roku 1888. Na wikariacie pozostawał ks. Andrzej Burzycki. Kapłan ten po śmierci proboszcza w dniu 3 stycznia 1929 r. objął zarząd nad parafią jako tymczasowy administrator. Nowym proboszczem został ks. Wincenty Boczar urodzony w roku 1887 w Iwoniczu, a wyświęcony w roku 1912. Wtedy też na wikariat zgłobieński skierowany został ks. Jan Zawrzycki. W roku 1931 zastąpił go ks. Ludwik Kordyl, a rok później ks. Józef Ryczan. Zgłobień również był parafią wolnego nadania. W jej skład wchodziły: Zgłobień, Błędowa Zgłobieńska, Niechobrz, część Nosówki i Wola Zgłobieńska. W miejscowościach tych istniało łącznie pięć szkół.

¹⁶ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 107; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 115-116; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 117-118; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 117-118; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 119-120; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 116; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 115.

¹⁷ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 107; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 116; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 120; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 116.

¹⁸ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 107; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 116; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 120; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 116.

Mieszkało tu ogółem 7.480 łacinników i 150 Żydów. Dopiero w roku 1933 wskazano inną liczbę wiernych – 6.719¹⁹.

W roku 1931 do dekanatu rzeszowskiego przyłączono parafie w Świlczy i Trzcianie wchodzące do tej pory w skład dekanatu głogowskiego²⁰. Świlcza była parafią wolnego nadania. Kierował nią ks. Józef Pączka urodzony w roku 1883 w Maleniskach, a wyświęcony w roku 1907. Do okręgu parafialnego należały Świlcza i Woliczka. W każdej z tych miejscowości funkcjonowała szkoła. Żyło tu 3.051 katolików i 20 Żydów²¹.

Parafią w Trzcianie zarządzał ks. Kazimierz Kuźniarski. Kapłan ten przyszedł na świat w roku 1892 w Kamieniu, a sakrament święceń otrzymał w roku 1916. Obowiązki kolatorki spełniała Olga Kronwald Christiani. W skład parafii wchodziły: Trzciana ze Słotwinką i Dąbrowa. Edukacja była prowadzona w trzech istniejących szkołach. Notowano tu obecność 2.526 wiernych i 37 Żydów²².

Sytuacja materialna parafii

Nie są znane dokładne informacje dotyczące uposażenia i podstaw materialnych funkcjonowania parafii zaczerskiej w okresie międzywojennym. Jej patronem pozostawał w tym czasie Jan Jędrzejowicz. Placówka prowadziła własne gospodarstwo i dysponowała swoimi gruntami, z których część dzierżawiono. Do zabudowań plebańskich należały nie tylko dom mieszkalny, ale również budynki gospodarcze. Pewne światło na tę kwestię rzucić może analiza zachowanych sprawozdań duszpasterskich i finansowych z okresu międzywojennego; niestety, są one jedynie wrywkowe.

Jak przekazało sprawozdanie proboszczowskie z roku 1927, budynki parafialne znajdowały się ogólnie w dobrym stanie. W roku 1926 na potrzeby prowadzonego gospodarstwa wzniesiono nową stajnię ze spichlerzem. Była ona dość duża, jako że jej wymiary wynosiły aż 36 m długości i 10 m szerokości. Większą część kwoty potrzebnej do przepro-

¹⁹ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 108; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 118-119; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 118-119; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 120-121; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 117; S. Zych, B. Walicki, *Dzieje parafii pod wezwaniem świętego Andrzeja Apostoła w Zglobniu ok. 1313-2013*, Lublin 2013, s. 121-152.

²⁰ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. I.” [dalej: KDP], 1931, z. 1, s. 45.

²¹ *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 116; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 115.

²² *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 116-117; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 116.

wadzenia tej inwestycji pozyskano ze sprzedaży części pola plebańskiego – gruntu o powierzchni 2,5 ha. Pozostałe środki finansowe zgromadzono drogą zbiórek wśród parafian i otrzymano od kolatora Jana Jędrzejowicza. Jak odnotowano: „trudności przy budowie nie było żadnych”. Źle prezentowała się natomiast plebania. Proboszcz utyskiwał: „najgorzej przedstawia się mieszkanie, bo i wilgoć i grzyb; próbowano już kilka razy zniszczyć grzyb i wilgoć, lecz to wszystko na darmo”²³.

W roku 1929 także i dziekan rzeszowski zwrócił uwagę na konieczność remontu plebanii: „Budynek mieszkalny z powodu grzyba potrzebuje restauracji”²⁴. Inwestycję tę przeprowadzono w rok później²⁵. Prace zostały wykonane dobrze i dzięki temu warunki bytowe duszpasterza uległy znacznej poprawie. W roku 1931 pisano: „Budynki parafialne w należyтым porządku. Plebania odrestaurowana należyćie”. W międzyczasie pojawiła się jednak kwestia właściwego administrowania budynkiem mieszkalnym organisty: „Co do organistówki ma ks. proboszcz kłopot, gdyż stary organista nie umie jej utrzymać należyćie”²⁶.

Znane jest zestawienie rachunków beneficjalnych parafii w Zaczerniu za rok 1932. W okresie tym dochody plebańskie wyniosły 9.265 zł. Pochodziły one głównie z zebranych plonów, dzierżawy pola, sprzedaży drzewa oraz intencji mszalnych, opłat *iura stolae* i pensji nauczycielskiej proboszcza. Znaczące zyski przyniosła też sprzedaż mleka i masła. W tym samym czasie rozchody sięgnęły wysokości 9.290 zł. Największe koszty pociągała za sobą hodowla inwentarza. Spore kwoty przeznaczano na opłacanie i utrzymanie służby plebańskiej oraz utrzymanie proboszcza. Mniejsze opłaty wiązały się z robocizną, uprawą pola, zasiewami, zakupem trzody chlewnej. Pamiętać tu trzeba też o podatkach, spłacie wcześniej zaciągniętych długów oraz wydatkach osobistych proboszcza. Jak widać, deficyt budżetowy był stosunkowo niewielki – zaledwie 25 zł. Ze szczegółami zapoznaje poniższa tabela²⁷.

Wspomnieć też można o dochodach i rozchodach *stricto* kościelnych w Zaczerniu za rok 1931. W tym czasie zyski wyniosły 2.123 zł 31 gr, zaś wydatki 2.010 zł 39 gr. Bilans był w miarę korzystny, jako że nadwyżka

²³ AAPrz, Akta parafialne,teczka: „Parafia Zaczernie – 1”, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Zaczernie za r. 1927.

²⁴ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1929.

²⁵ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej w r. 1930.

²⁶ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji kościołów dekanatu rzeszowskiego w roku 1931.

²⁷ AAPrz, AD,teczka: „Dekanat Rzeszowski – 5”, sygn. TDS XXII/5, Rachunki beneficjalne z Zaczernia za rok 1932.

finansowa wynosiła 112 zł 92 gr²⁸. Dla porównania można wskazać, że w tym samym roku dochody kościelne w Zabierzowie sięgnęły wysokości 234 zł 68 gr, zaś wydatki aż 1.369 zł 66 gr przy jednoczesnym niedoborze z roku 1930 w wysokości 129 z 68 gr²⁹. W Zgłobniu z kolei dochody za okres od 1 lipca 1931 r. do 1 lipca 1932 r. wyniosły 1.352 zł 48 gr, natomiast wydatki 1.185 zł³⁰.

Dochody plebańskie w roku 1932		Wydatki plebańskie w roku 1932	
Przychody	Kwota	Rozchody	Kwota
Ze szkoły	720 zł	Uprawa pola	350 zł
Odsetki od kapitału	92 zł	Robocizna	600 zł
Dzierżawa pola	1500 zł	Zasiewy	315 zł
Wartość zbiorów	2000 zł	Na świnie	186 zł
Za mleko	800 zł	Płaca służby	1200 zł
Cielęta	45 zł	Utrzymanie służby	990 zł
Mleko w domu	720 zł	Długi	500 zł
Masło w domu	268 zł	Utrzymanie własne	1000 zł
Intencja i iura stolae	2000 zł	Podatki	549 zł
Drzewo	1120 zł	Wydatki osobiste	400 zł
-	-	Wydatki osobiste	3200 zł
Razem	9265 zł	Razem	9290 zł

Zadaniem rządcy parafii było również dbanie o dokumenty kancelarii parafialnej. Dotyczyło to zarówno metryk, jak i inwentarzy oraz dokumentacji finansowej. Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1927 przekazało: „Budynki gospodarcze dobre. Książki parafialne w porządku”³¹. Dwa lata później również wizytator podkreślił staranność prowadzenia dokumentów rachunkowych i ksiąg parafialnych przez proboszcza. Przy okazji zwrócono jednak uwagę na stary inwentarz³². Informacje w tej kwestii pochodzą także z roku 1930: „Książki metrykalne w porządku. Rachunki [proboszcz] prowadzi, lecz co do rachunków beneficjalnych książkę dopiero zaprowadzi”³³.

²⁸ AAPrz, sygn. TDS XXII/5, Wykaz dochodów i rozchodów kościoła parafialnego w Zaczerniu za r. 1931.

²⁹ AAPrz, sygn. TDS XXII/5, Sumaryczny wykaz dochodów i wydatków kościelnych za r. 1931. Parafia Zabierzów.

³⁰ AAPrz, sygn. TDS XXII/5, Zestawienie rachunków za czas od 1/7 1931 – 1/7 1932. Parafia Zgłobień.

³¹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego za rok 1927.

³² AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1929.

³³ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej w r. 1930.

Świątynie

Centrum życia religijnego w parafii zaczerskiej stanowił kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Dla ukazania szerszego kontekstu religijno-kulturowego należy tu krótko przedstawić sieć świątyń w dekanacie rzeszowskim. W Boguchwałce znajdował się murowany kościół konsekrowany w roku 1729 pod wezwaniem św. Stanisława. Krasne posiadało murowany kościół, który został konsekrowany pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w roku 1750. W Łące wznosił się murowany kościół pw. św. Onufrego, konsekrowany niewiele wcześniej, gdyż w roku 1747. Wierni Przybyszówki cieszyli się murowanym kościołem konsekrowanym w roku 1807 pod wezwaniem św. Mikołaja. Wyjątkowy charakter miało miasto Rzeszów z uwagi na mnogość świątyń. Parafialna, murowana świątynia została konsekrowana pod wezwaniem św. Wojciecha i św. Stanisława w roku 1754. Oprócz tego swoim murowanym kościołem dysponował konwent Ojców Bernardynów. Dawny murowany kościół Ojców Pijarów był wykorzystywany jako kościół gimnazjalny. Ponadto w roku 1928 zrestaurowano i poświęcono dawny kościół Ojców Reformatorów; służył on odtąd jako świątynia garnizonowa. W Słocinie znajdował się murowany kościół pw. św. Marcina z roku 1916, jedynie benedykowany. Parafianie ze Staromieścia korzystali z murowanego kościoła, który w roku 1911 został konsekrowany pod wezwaniem Opieki św. Józefa. W Wysokiej Głogowskiej znajdował się murowany kościół, który w roku 1913 pobłogosławiono, nadając mu wezwanie Najświętszej Maryi Panny Królowej Różańca Świętego. W Zabierzowie funkcjonował murowany kościół konsekrowany w roku 1732 pod wezwaniem Wszystkich Świętych. Niewiele później, bo w roku 1741 konsekrowano murowany kościół pw. św. Andrzeja Apostoła w Zgłobniu. Jedyny drewniany kościół wznosił się w Świlczy; pochodził on z roku 1636 i nosił wezwanie świętych Apostołów Szymona i Judy. W Trzcianie wzniesiono murowany kościół pw. św. Wawrzyńca, który konsekrowano w roku 1905³⁴.

Znana jest interesująca, choć krótka prezentacja świątyni zaczerskiej, o dwie dekady starsza niż analizowany okres. Została ona sporządzona przy okazji kanonicznej wizytacji parafii dekanatu rzeszowskiego przeprowadzonej w roku 1911 przez bpa Karola Józefa Fischera z Przemyśla.

³⁴ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 104-108; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 113-117; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 115-118; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 115-118; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 117-120; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 113-118; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 112-117.

Kronikarz podróży biskupiej relacjonował wówczas pobyt w Zaczerniu: „Przybywając do kościoła, przejeżdżamy koło szkoły murowanej piętrowej, widzimy też kilka lub kilkanaście domów murowanych krytych dachówką lub drewnianych krytych dachówką. (...) Kościół, który teraz istnieje, murowany i sklepiony, zbudowany został w latach 1804-1806, konsekrowany w r. 1847 przez biskupa Wierchlejskiego pod tytułem Narodzenia Najśw. P. Maryi. Trudno w nim, jak w ogóle w kościołach tej epoki, dopatrzeć się jakiegoś stylu, ale jest schludnie utrzymany. Wewnątrz jest pomalowany, posiada 5 ołtarzy, posadzkę ze sztucznego kamienia, w presbyterium nad zakrystią i skarbcem galerye, wieżę na froncie z 3 dzwonami, obwiedziony jest murem”³⁵.

Jak odnotował w roku 1927 proboszcz ks. Jan Guzy, kościół znajdował się dobrym stanie technicznym. Mimo że inwentarz kościelny był dość bogaty, cały czas trwało uzupełnianie przyborów kościelnych i szat liturgicznych. Jednocześnie podejmowano prace przy upiększaniu i odnawianiu wystroju świątyni. W roku 1926 pozłożony został ołtarz wielki, a rok później cztery ołtarze boczne. Takim samym zabiegom poddano ambonę. W roku 1927 zestaw szat powiększył się o fioletowy ornat i albę. Kilka ornatów i dwie kapy oddano do gruntownej restauracji. Środki na to pochodziły ze składek kościelnych³⁶.

Wizytujący Zaczernie w dniu 5 grudnia 1929 r. dziekan ks. Michał Tokarski nie znalazł jakichkolwiek uchybień w kwestii utrzymania świątyni: „Kościół dobry – odrestaurowany – paramenta dostateczne”³⁷. Nie inaczej pisano w roku 1930: „Kościół – budynki w dobrym stanie”³⁸. Nieco inaczej przedstawiano sprawę po roku: „Kościół wilgotny, aparata wystarczające. Portatila prócz dwóch nowych, wszystkie stare, pateny do Komunii św. nie ma jeszcze, lecz [proboszcz] przyrzekł wkrótce sprawić”³⁹. W roku 1933 notowano jednak: „Kościół – szaty kościelne – w dobrym stanie”⁴⁰.

Rozważania na temat świątyń zamknąć trzeba wspomnieniem kaplic: publicznych i półpublicznych. Jedna z takich kaplic, o charakterze publicznym, zbudowana została przy ochronce Sióstr Służebniczek w Jasionce, w parafii zaczerskiej. Została ona poświęcona w roku 1892 pod we-

³⁵ *Wizytacje kanoniczne dokonane przez Najprzew. Ks. Biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera w roku 1911*, KDP, 1911, z. 10-11, s. 587.

³⁶ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Zaczernie za r. 1927.

³⁷ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1929.

³⁸ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej w r. 1930.

³⁹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji kościołów dekanatu rzeszowskiego w roku 1931.

⁴⁰ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w roku 1933.

zwaniem św. Heleny i św. Stanisława Kostki. Warto zaznaczyć, że posiadała ona prawo przechowywania Najświętszego Sakramentu. Podobne obiekty istniały też w pozostałych parafiach dekanatu. Na cmentarzu boguchwałskim znajdowała się kaplica publiczna z roku 1863, a w Krasnem kaplica poświęcona w roku 1918 pod wezwaniem bł. Bronisławy. W Łące były dwie kaplice: publiczna na cmentarzu i półpubliczna w żeńskim zakładzie sierot. W Rzeszowie kaplice półpubliczne z prawem przechowywania Najświętszego Sakramentu znajdowały się w bursie gimnazjalnej, ochronce Sióstr Felicjanek, szpitalu powszechnym oraz zakładzie ubogich i sierot Sióstr Albertynek; oprócz tego wyliczano kaplice na starym cmentarzu i w więzieniu. W parafii słościńskiej kaplica półpubliczna istniała przy ochronce Sióstr Służebniczek i przy szkole w Białej; nadto w roku 1931 poświęcono na tamtejszym cmentarzu kaplicę publiczną pw. św. Józefa. Parafia staromiejska roztaczała opiekę nad kaplicą publiczną pw. św. Huberta w Miłocinie. Na cmentarzu w Trzcianie zbudowana była kaplica pw. Matki Bożej Częstochowskiej. Kaplice grobowe istniały z kolei w parafii zgłobieńskiej: w Zgłobniu i Niechobrze. Żadnych kaplic nie wymieniano natomiast w przypadku Przybyszówki, Świlczy, Wysokiej Głogowskiej i Zabierzowa⁴¹.

Duszpasterze

W omawianym okresie parafia zaczerska posiadała zaledwie jednego duszpasterza. Był nim ks. Jan Guzy, syn Franciszka. Kapłan ten urodził się w dniu 12 lipca 1891 r. w Brzozie Stadnickiej⁴². Po ukończeniu szkoły na szczeblu podstawowym kontynuował edukację w C.K. I Gimnazjum w Rzeszowie. Nauki pobierał tam od jesieni roku 1902 do wiosny roku 1910. Należał do uczniów dobrych, choć niezbyt uzdolnionych. Nie zawsze

⁴¹ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 104-108; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 113-117; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 115-119; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 115-119; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 117-121; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 113-118; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 112-117.

⁴² AAPrz, Akta Personalne Kapłanów [dalej: APK], Tabele Służbowe [dalej: TS], Tabela służbowa ks. Jana Guzega.

kończył rok nauki ze stopniem pierwszym; tak było w klasach: III, VI i VII⁴³. Ustny egzamin dojrzałości zdał w dniu 25 czerwca 1910 r.⁴⁴

W roku 1911 brzoźanin został przyjęty w poczet alumnów Seminarium Duchownego w Przemyślu⁴⁵. Tam przez pięć lat przygotowywał się do przyjęcia sakramentu kapłaństwa, studiując jednocześnie filozofię i teologię. Do święceń subdiakonatu przystąpił w Przemyślu w dniu 23 kwietnia, do diakonatu w dniu 24 kwietnia, a do prezbiteratu w dniu 30 kwietnia 1916 r.⁴⁶ Na podstawie ukończenia studiów teologicznych ks. Jan Guzy był zarazem uprawniony do nauczania religii w szkołach podstawowych i średnich – ogólnokształcących i zawodowych⁴⁷.

Pierwszą placówką duszpasterską młodego kapłana były Spie w dekanacie głogowskim. Na tamtejszym wikariacie zastąpił ks. Jana Twaroga skierowanego do Hyżnego⁴⁸. Na miejscowym wikariacie pracował ponad dwa lata, od 31 maja 1916 r. do końca czerwca 1918 roku⁴⁹. Spie były ekspozyturą kierowaną przez ekspozyta ks. Wincentego Jana Fiemę urodzonego w roku 1875 w Krakowie, a wyświęconego w roku 1898. Wierni korzystali z murowanego kościoła pw. św. Michała Archanioła konsekrowanego w roku 1905. Do placówki tej przynależały: Bojanów, Cisówlas, Gwoździec, Korabina, Laski, Nart Nowy, Nart Stary, Rusinowska Wola, Rusinów Stary, Spie i Wilcza Wola. Na terenie tym działało łącznie siedem szkół. Ekspozyturę zamieszkiwało 9.049 wiernych, do których należy doliczyć 1.130

⁴³ *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1903*, Rzeszów 1903, s. 138; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1904*, Rzeszów 1904, s. 66; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1905*, Rzeszów 1905, s. 64-65; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1906*, Rzeszów 1906, s. 61; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1907*, Rzeszów 1907, s. 61; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1908*, Rzeszów 1908, s. 37; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1909*, Rzeszów 1909, s. 43; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1910*, Rzeszów 1910, s. 45.

⁴⁴ T. Ochendusko, *Spis absolwentów 1790-2008*, w: *Księga jubileuszowa Liceum Konarskiego w Rzeszowie 1658-2008*, red. J. Świeboda, Rzeszów 2008, s. 469.

⁴⁵ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

⁴⁶ *Ogłoszenie święceń wyższych*, KDP, 1916, z. 1, s. 20.

⁴⁷ AAPrz, APK, Teczki Personalne [dalej: TP], Teczka personalna ks. Jana Guzego [dalej: TPJG], Zaświadczenie studiów teologicznych i pracy katechetycznej ks. Jana Guzego z 12 marca 1957 r.

⁴⁸ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1916, z. 5-7, s. 90.

⁴⁹ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego. O pobycie ks. Jana Guzego w Spiach milczy pozycja: J. Sudoł, *Serce parafii. Zarys historii kościoła w Spiach*, Rzeszów 1999, s. 60 i in.

emigrantów oraz 121 Żydów. Katechizacja była prowadzona w siedmiu szkołach powszechnych. Istniały tu: Żywy Różaniec, Apostolstwo Serca Jezusowego, Stowarzyszenie Świętych Aniołów Stróżów, Bractwo Najświętszej Maryi Panny Królowej Korony Polskiej i Bractwo Wstrzemięźliwości⁵⁰.

Kolejno ks. Jan Guzy został przeniesiony na analogiczne stanowisko do niedalekiego Głogowa. Obowiązki duszpasterskie pełnił tam od 1 lipca 1918 r. do 30 czerwca 1920 r.⁵¹ Był następcą ks. Franciszka Markowicza, który otrzymał urlop dla poratowania zdrowia, zaś jego samego w Spiach zastąpił ks. Andrzej Mikołajczyk pracujący dotychczas w Sokołowie⁵². W Głogowie wikariusz pozostawał do dyspozycji ks. Józefa Ramockiego, który przyszedł na świat w roku 1868 w Leżajsku, a święcenia otrzymał w roku 1892. Obowiązki duszpasterskie spełniał przy murowanej świątyni pw. Trójcy Przenajświętszej wzniesionej w roku 1881, a konsekrowanej w roku 1905. Według schematyzmu diecezjalnego z roku 1917 żyło tam 3.040 wiernych, do których doliczono 440 wychodźców, a także 1.080 Żydów z Głogowa, Stykowa i Wólki Głogowskiej. Wierni mogli podejmować formację wewnętrzną w ramach Bractw: Przenajświętszego Sakramentu, Różańcowego, Świętej Rodziny i Wstrzemięźliwości oraz Żywego Różańca, Apostolstwa Serca Jezusowego i Stowarzyszenia Świętych Aniołów Stróżów. Katechizacja była prowadzona w dwóch szkołach: w Stykowie oraz 5-klasowej męskiej i żeńskiej w miasteczku⁵³.

Później ksiądz Guzy objął na krótko wikariat w Dzikowcu, również w dekanacie głogowskim. Przebywał tam przez dwa miesiące: lipiec i sierpień 1920 roku⁵⁴. Zastąpił tam ks. Jana Makarę zamianowanego ekspozytem w Twierdzy, zaś nowym wikariuszem głogowskim został ks. Marian Borowiec z Szymbarku⁵⁵. Dzikowiec był wiejską parafią administrowaną przez proboszcza ks. Wojciecha Parysza, urodzonego w roku 1881 w Haczowie, a wyświęconego w roku 1907. Do okręgu parafialnego należały: Dzikowiec, Kopcie, Lipnica, Płazówka i Wildenthal. Funkcjonowały tam łącznie cztery placówki oświatowe. Wśród pobożnych zrzeszeń wymieniano

⁵⁰ *Schematismus pro anno Domini 1917*, Premislae 1916, s. 85.

⁵¹ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

⁵² *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1918, z. 6-7, s. 123-124. Por. B. Walicki, *Studzy ołtarza. Duszpasterze sokołowscy pierwszej połowy XX wieku. Szkice biograficzne*, Sokołów Małopolski 2012, s. 131.

⁵³ *Schematismus pro anno Domini 1917*, s. 82; *Elenchus Cleri Dioeceseos rit. lat. Premisliensis iuxta statum de mense Aprilis a. D. 1919*, Premislae 1919, s. 21.

⁵⁴ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego. W literaturze można spotkać błędne informacje, że ks. Jan Guzy był wikariuszem dzikowieckim w latach 1920-1921. Por. W. Mrocza, *Dzieje parafii Dzikowiec w latach 1577-1945*, Dzikowiec 2011, s. 98.

⁵⁵ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1920, z. 7-8, s. 91-92.

Bractwa: Przenajświętszego Sakramentu, Serca Jezusowego, Świętej Rodziny i Wstrzemięźliwości oraz Żywy Różaniec. W roku 1916 ilość wiernych szacowano na 4.631 osób, a emigrantów na 552 osoby; odnotowano tam też obecność 122 Żydów⁵⁶.

We wrześniu 1920 roku kapłan z Brzozy Stadnickiej podjął posługę jako kapłan Wojska Polskiego⁵⁷. Prośbę o zgodę na to duchowny złożył do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu w dniu 12 kwietnia 1920 r. Pisał wówczas: „W myśl okólnika «Gazety Kościelnej» Nr 6 z dnia 15 marca 1920 r. niżej podpisany kooperator w Głogowie, pragnąc poświęcić się wojskowej służbie duszpasterskiej prosi pokornie: Jaśnie Wielmożny Najprzewielebniejszy Konsystorz Biskupi raczy łaskawie zwolnić go z obowiązków duszpasterskich na parafii, a przydzielić do pracy duszpasterskiej przy wojsku polskiem. Na poparcie swej prośby przytacza niżej podpisany wielką chęć do pracy w duszpasterstwie wojskowym, a nadto brak kapłanów na froncie – wskutek czego (jak pisze wspomniany wyżej okólnik «Gazety Kościelnej») bracia nasi giną nieraz bez św. Sakramentów”⁵⁸. Prośbie tej wtórował dziekan ks. Paweł Sapecki z Sędziszowa Małopolskiego, wydając opinię: „Wielebny ks. Jan Guzy szczerze oddany pracy pasterskiej i szkolnej, wzorowego prowadzenia się”⁵⁹.

Niestety, nie są znane szczegóły drogi wojskowej ks. Jana Guzego. W ewidencji wojskowej pozostawał jednak aż do roku 1926. Na podstawie otrzymanej aplikaty z dniem 1 sierpnia 1922 r. ks. Jan Guzy przeniósł się na wikariat w podrzeszowskim Staromieściu⁶⁰. Wspomagał tam proboszcza ks. Władysława Kisielewicza w duszpasterstwie pośród 4.603 wiernych⁶¹. Na tym stanowisku wikariusz przebywał niemal trzy lata⁶².

W dniu 16 kwietnia 1925 r. ks. Janowi Guzemu powierzono zarząd nad parafią w Zaczerniu⁶³. Został wówczas mianowany tymczasowym ad-

⁵⁶ *Schematismus pro anno Domini 1917*, s. 81-82; *Elenchus Cleri Dioeceseos rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1921*, Premisliae MCMXXI, s. 21.

⁵⁷ Tamże, s. 92-93; AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

⁵⁸ AAPrz, APK TP, TPJG, Pismo ks. Jana Guzego do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu z 12 kwietnia 1920 r.

⁵⁹ AAPrz, APK TP, TPJG, Pismo Urzędu Dziekańskiego Głogowskiego do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu z 14 kwietnia 1920 r.

⁶⁰ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego; *Zmiany na stanowiskach i urządach duchownych*, KDP, 1922, z. 7-8, s. 137.

⁶¹ *Elenchus Cleri Dioeceseos rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1923*, Premisliae MCMXXIII, s. 59.

⁶² Dokładniejsza prezentacja parafii staromiejskiej została tu pominięta z uwagi na to, że dokonano jej przy okazji wcześniejszego przedstawiania dekanatu rzeszowskiego.

⁶³ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

ministratorem w miejsce ks. Kazimierza Bolesława Zawałkiewicza⁶⁴, który zmarł w dniu 6 kwietnia tegoż roku. Na nominację tę nie miały wpływu prośba kolatora parafii Jana Jędrzejowicza i pozytywna opinia dziekana ks. Michała Tokarskiego, który już w tym samym dniu pisał do biskupa przemyskiego: „Dnia 6/4 o godz. 3 rano umarł ks. Kazimierz Zawałkiewicz, zaopatrzone św. sakramentami w szpitalu w Rzeszowie. Dnia dzisiejszego był u mnie p. Jan Jędrzejowicz, zarządca masy spadkowej Zaczernia oraz opiekun swego syna, któremu dziadek zapisał Zaczernie i oświadczył, iż jako patron chciałby podpisać prezentę ks. Janowi Guzemu wikaremu ze Staromieścia. Z uwagi, że ks. Guzy jest wzorowym kapłanem i należycie spełniałby obowiązki proboszcza, proszę o zamianowanie go administratorem. Dla braku księży ks. Kisielewicz zostałby nawet bez ks. wikarego do święceń kapłańskich, aby tylko ks. Guzy mógł otrzymać Zaczernie”⁶⁵.

Konkurs na opróżnione probostwo ogłoszono z terminem do 20 maja⁶⁶. Z możliwości awansu skorzystał wówczas ks. Jan Guzy⁶⁷. Nie był on jednak jedynym kandydatem na to stanowisko. Chęć jego objęcia wyrazili również m.in. katecheta rzeszowski ks. Wincenty Koszałka i proboszcz w Stubnie ks. Tomasz Sapyta⁶⁸. Korzystając z prawa patronatu, w dniu 11 czerwca 1925 r. kolator Jan Jędrzejowicz wskazał na nowego proboszcza ks. Jana Guzego⁶⁹. Niewiele później, z dniem 20 lipca tegoż

⁶⁴ Ks. Kazimierz Zawałkiewicz urodził się w dniu 29 sierpnia 1879 r. w Złoczowie. W latach 1889-1900 odbył studia gimnazjalne w Sanoku i Złoczowie. W roku 1901 wstąpił do Seminarium Duchownego we Lwowie. Po trzech latach formacji duchowej przeniósł się do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 29 czerwca 1906 r. Pierwszą jego placówką duszpasterską był wikariat w Błażowej, na którym przebywał od 1 sierpnia 1906 r. do 26 lutego 1908 r. Później pracował jako kooperator w podrzeszowskim Staromieściu. W roku 1913 zdał egzamin konkursowy na proboszcza. Z dniem 16 czerwca tegoż roku został mianowany proboszczem w Zaczerniu. Zmarł w dniu 6 kwietnia 1925 r. Por. AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Kazimierza Bolesława Zawałkiewicza.

⁶⁵ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Pismo ks. Michała Tokarskiego do Ordynariatu Biskupiego w Przemyślu z 6 kwietnia 1925 r.

⁶⁶ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1925, z. 5, s. 73-74.

⁶⁷ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Pismo ks. Jana Guzego do Ordynariatu Biskupiego w Przemyślu z 29 kwietnia 1925 r.

⁶⁸ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Pismo ks. Wincentego Koszałki do Konsystorza Biskupiego w Przemyślu z 16 maja 1925 r.; AAPrz, sygn. TPS 317/1, Pismo ks. Tomasza Sapyty do Ordynariatu Biskupiego w Przemyślu z 17 maja 1925 r.

⁶⁹ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Prezenta ks. Jana Guzego na proboszcza zaczerskiego z 11 czerwca 1925 r.: „Opróżnioną jest teraz posada plebana w Zaczerniu, dobrach moich dziedzicznych, a to po śmierci śp. Ks. Kazimierza Zawałkiewicza, oddanego a bezpośredniego teje placówki posiadacza. W moc więc prawa patronatu mnie przysługującego przedstawiam niniejszym dokumentem na tę posadę Ks. Jana Gu-

roku brzózanim został instytuowany na probostwo zaczerskie⁷⁰. Warto tu przy okazji zaznaczyć, że formalny egzamin proboszczowski kapłan zdał dopiero w dniach 10-11 października 1933 r.⁷¹

Odbывая wizytację dziekańską w Zaczeraniu ks. Michał Tokarski pisał w 1927 roku o miejscowym proboszczu: „Ks. Jan Guzy – gorliwy, pobożny, zapobiegliwy, domator. Oddany także gospodarstwu z zamiłowaniem”⁷². Po roku dodawał: „Proboszcz: ks. Jan Guzy. Troskliwy bardzo o dusze”⁷³. Podobne uwagi pochodziły również z późniejszych lat: „Ks. Jan Guzy – troskliwy o dusze parafian”⁷⁴, „Kapłan troskliwy o zbawienie dusz swych parafian”⁷⁵ czy „Ks. Jan Guzy jest dbałym o parafię proboszczem”⁷⁶. Duchowny był wrażliwy na potrzeby innych, także swoich braci w kapłaństwie. Przykładem tego może być jego pomoc i schronienie udzielone w roku 1927 kapelanowi w Jasionce ks. Walentemu Czudecowi, który wskutek swojej choroby musiał opuścić zajmowaną posesję i „znalazł się bez dachu nad głową i środków do życia”⁷⁷.

Zachowała się też charakterystyka tego kapłana jako katechety. W roku 1925 dziekan oceniał jego zdolności pedagogiczne następująco: „Katecheta dość dobry. Pyta dość zrozumiale. Dzieci umieją”⁷⁸. W roku szkolnym 1926/1927 opisywano ks. Jana Guzego: „dość dobry katecheta,

zego w tabeli kandydatów przez Najprzewielebniejszy Konsystorz Biskupi pod dn. 6 czerwca r. 1925 do L. 2402/25 mnie poleconego, potrzebną kwalifikację posiadającego kandydata, upraszając Waszą Biskupią Mość, abyś go na rzeczoną plebanię kanonicznie instytuować i duchowną inwestyturę nadać mu raczył, oddając mu zarząd duchowny i staranie dusz w obrębie parafii Zaczeranie. Co się zaś mnie tyczy, deklaruje się niniejszem, iż go przy wszystkich prawach i dochodach parafii rzeczzonej, jako też i użytku tychże spokojnie i nienaruszenie zachować chcę. Niniejszy dokument dla większej wiary własnoręcznym podpisem i pieczęcią rodową stwierdzam. Działo się w Staromieściu, dn. 11 czerwca 1925. Jan Jędrzejowicz”.

⁷⁰ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego; *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1925, z. 6-8, s. 99.

⁷¹ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

⁷² AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego za rok 1927.

⁷³ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji parafii w r. 1928.

⁷⁴ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1929.

⁷⁵ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej w r. 1930.

⁷⁶ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji kościołów dekanatu rzeszowskiego w roku 1931.

⁷⁷ AAPrz, APK TP, TPJG, Pismo ks. Jana Guzego do Ordynariatu Biskupiego w Przemyślu z 27 kwietnia 1927 r.

⁷⁸ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół w dekanacie rzeszowskim w r. 1925.

lecz niepotrzebnie czasem się gniewa i pytania stawia za trudne⁷⁹. Rok później zaznaczono: „Proboszcz ks. Jan Guzy pracuje nad sobą i dlatego wyniki lepsze. Wykłada żywo⁸⁰. Kończąc charakterystykę kapłana, wspomnieć tu można, iż władał on językiem polskim i niemieckim⁸¹.

Na przestrzeni lat władze duchowne wielokrotnie doceniały zaangażowanie duszpasterskie, pracę w kościele i szkole oraz operatywność ks. Jana Guzego. Wyrazem tego były liczne odznaczenia i wyróżnienia. W roku 1932 na mocy dekretu L. 1332/32 otrzymał kościelne odznaczenie *Expositorio Canonicali*. Dekretem L. 4874/49 w dniu 12 grudnia 1949 r. przyznano mu przywilej korzystania z rakiety i mantoletu. W tym samym roku, dnia 3 listopada, poruczono mu obowiązki dziekana głogowskiego, które spełniał aż do końca roku 1961⁸².

Duchowny był również aktywny na niwie społecznej w rzeczywistości parafialnej. W roku 1926 został pierwszym prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej po usamodzielnieniu się tej jednostki od Kółka Rolniczego. Funkcję tę piastował do sierpnia 1927 roku. W dowód uznania jego zasług na rzecz rozwoju Straży Pożarnej druhowie wyróżnili go stanowiskiem honorowego prezesa zaczerskiej OSP. W lutym następnego roku proboszcz został wybrany na członka Zarządu Kółka Rolniczego, obejmując wkrótce prezesurę w tej spółdzielni⁸³. W latach 30. minionego wieku roztaczał też opiekę nad Związkiem Strzeleckim. Wchodził również w skład Zarządu Kasy Stefczyka i Zarządu Klubu Sportowego. Był członkiem Komitetu elektryfikacji wsi, działał też na rzecz budowy gazociągu w Zaczerniu⁸⁴.

Z biegiem czasu kapłan coraz bardziej tracił siły i nękały go różne schorzenia. Już w kwietniu 1927 roku został poddany operacji w Szpitalu Ojców Bonifratrów w Krakowie i odbywał rekonwalescencję w dniach 4-19 kwietnia tegoż roku⁸⁵. W okresie powojennym kapłan niejednokrotnie korzystał z miesięcznych urlopów zdrowotnych. Tak było m.in. w okresach: od 15 czerwca do 15 lipca 1961 r., w czerwcu 1962 roku i od 15 czerwca

⁷⁹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół w dekanacie rzeszowskim za r. 1926/7.

⁸⁰ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół parafialnych w dekanacie rzeszowskim za rok 1927/8.

⁸¹ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

⁸² AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

⁸³ M. Stopa, A. Stopa, *Zaczerska Straż Pożarna 1905-2005*, [Zaczernie] 2005, s. 56, 62, 266.

⁸⁴ M. Lech, B. Skala, *Dzieje parafii w Zaczerniu*, Rzeszów 1999, s. 11.

⁸⁵ AAPrz, APK TP, TPJG, Pismo ks. Jana Guzego do Ordynariatu Biskupiego w Przemyślu z 27 kwietnia 1927 r.; AAPrz, APK TP, TPJG, Zaświadczenie o leczeniu szpitalnym ks. Jana Guzego z 19 kwietnia 1927 r.

do 15 lipca 1963 r. Podczas nieobecności w Zaczerniu zastępował go wówczas miejscowy wikariusz adiutor ks. Michał Dobrzański⁸⁶.

W roku 1965, wskutek pogarszającego się zdrowia, ks. Jan Guzy zrezygnował z pełnienia funkcji proboszcza zaczerskiego. Obowiązki administratora podjął wówczas miejscowy wikariusz adiutor ks. Michał Dobrzański⁸⁷. Gdy ten zmarł w dniu 25 września 1967 r., nowym rządcą parafii zaczerskiej został ks. Adolf Solecki⁸⁸.

⁸⁶ AAPrz, APK TP, TPJG, Pismo ks. Jana Guzego do Kurii Biskupiej w Przemyślu z 26 maja 1961 r.; AAPrz, APK TP, TPJG, Pismo ks. Jana Guzego do Kurii Biskupiej w Przemyślu z 8 maja 1962 r.; AAPrz, APK TP, TPJG, Pismo ks. Jana Guzego do Kurii Biskupiej w Przemyślu z 14 maja 1963 r.

⁸⁷ Ks. Michał Dobrzański urodził się w dniu 7 czerwca 1916 r. w Zalesiu, w parafii Medynia Głogowska. W latach 1932-1938 uczęszczał do Gimnazjum w Łańcucie. W roku 1938 został przyjęty do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Sakrament kapłaństwa przyjął w dniu 24 października 1943 r. w Starej Wsi. Po święceniach, do marca 1944 roku przebywał jeszcze w seminarium w Brzozowie. Później mieszkał w domu rodzinnym. Pierwszą placówką ks. Michała Dobrzańskiego była Trzeboś, gdzie pracował jako wikariusz od 14 czerwca 1944 r. do 18 lipca 1945 r. Później zajmował wikariat w Zaczerniu. Z dniem 27 sierpnia 1947 r. podjął na krótko pracę na analogicznym stanowisku w Dydni. Kolejno, od 3 listopada 1947 r. do 19 stycznia 1949 r., był wikariuszem w Odrzykoniu, a następnie do 17 marca 1950 r. spełniał tam obowiązki administratora. Z Odrzykonia władza duchowna przeniosła ks. Michała Dobrzańskiego do Mazurów, gdzie do 13 kwietnia 1961 r. również był administratorem. W międzyczasie, w dniu 24 kwietnia 1952 r., zdał egzamin konkursowy na proboszcza. W dniu 19 kwietnia 1961 został skierowany do Zaczernia jako wikariusz adiutor. Zmarł w Zaczerniu w dniu 25 września 1967 r. Por. AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Michała Dobrzańskiego; E. Kleczek-Walicka, *Ks. Michał Dobrzański (1916-1967)*, „Rocznik Kolbuszowski”, 13 (2013), s. 173-188.

⁸⁸ Ks. Adolf Solecki urodził się 17 kwietnia 1908 r. w Rymanowie. W latach 1920-1928 uczęszczał do Gimnazjum w Sanoku. W roku 1930 został przyjęty do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Święcenia kapłańskie otrzymał w dniu 23 czerwca 1935 r. w Przemyślu. Pracował jako wikariusz w kilku parafiach: w Lutczy od 1 lipca 1935 r. do 25 kwietnia 1936 r., w Jasionowie do 13 marca 1937 r., w Rudkach do 18 lipca 1939 r. i w Wesolej do marca 1941 roku. Następnie był administratorem w Łubnej do lipca tegoż roku. Kolejno podejmował posługę wikariuszowską: w Czudcu do sierpnia 1946 roku, w Hyźnem do marca 1948 roku i w Błazowej do listopada 1949 r. Później jako administrator zarządzał parafiami: w Żyznowie do 28 października 1962 r. i Czarnej do 16 października 1967 r. Egzamin konkursowy na proboszcza zdał w dniach 23-24 kwietnia 1963 r. Kolejną placówką ks. Adolfa Soleckiego było Zaczernie, gdzie pracował jako wikariusz adiutor. W roku 1967 wyróżniono go *Expositorio Canonicali*. Choć w Zaczerniu wykonywał obowiązki administratora, formalnie mianowano go nim dopiero z dniem 15 stycznia 1972 r. Z dniem 1 czerwca 1975 r. kapłan przeszedł na emeryturę, ale pozostał w Zaczerniu jako rezydent. Zmarł w dniu 24 lutego 1980 r. Jego pogrzeb miał miejsce w tejże wsi dwa dni później. Por. AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Adolfa Soleckiego.

Ks. Jan Guzy mieszkał w parafii, którą opiekował się przez kilkadziesiąt lat, aż do śmierci. Zmarł w Zaczerniu w dniu 28 września 1971 r. Eksporta miała miejsce na drugi dzień o godz. 16:00. Ceremonie pogrzebowe odbyły się w czwartek 30 września o godz. 16:00⁸⁹. Zwłoki proboszcza spoczęły w grobowcu na miejscowym cmentarzu grzebalnym⁹⁰.

W prowadzenie duszpasterstwa parafialnego w Zaczerniu w omawianym okresie, choć trudno stwierdzić w jakim stopniu, zaangażowany był również ks. Karol Ożóg. Ślad tego faktu znalazł się w sprawozdaniu z wizytacji dziekańskiej dekanatu rzeszowskiego za rok 1933. Dziekan ks. Michał Tokarski odnotował wówczas: „Proboszcz ks. Jan Guzy troszczy się o parafię – pomaga mu bardzo ks. Karol Ożóg”⁹¹. Trudno dokładnie stwierdzić, jakie działania kaznodziejskie, sakramentalne i pastoralne podejmował w Zaczerniu ten kapłan. Na pewno były one zauważalne, skoro wzmianka o tym znalazła swoje miejsce w sprawozdaniu dziekańskim. Duchowny ten cały czas pozostawał katechetą rzeszowskim i mieszkał w Rzeszowie, a na wikariacie zaczerskim odnotowywano wakat, zatem praca ks. Karola Ożoga była tu świadczona z dobrej woli.

Wnioskować zarazem można o przyjaźni, a przynajmniej sympatii i wzajemnej życzliwości tego kapłana i proboszcza zaczerskiego. Nie powinno to jednak dziwić, ponieważ duchowni ci byli rówieśnikami, obaj w tym samym czasie uczęszczali do rzeszowskiego I C.K. Gimnazjum, a przez dwa lata – w klasach IV i V – uczyli się nawet w jednym oddziale. Później razem odbywali formację klerycką, choć proboszcz zaczerski wstąpił do seminarium nieco później i ukończył je dwa lata po swoim koledze szkolnym. Znamienne jest też określenie „pomaga mu bardzo”, które wskazuje długo-trwały i znaczący charakter pracy kapłańskiej księdza Ożoga w Zaczerniu.

Ks. Karol Walenty Ożóg, syn Józefa przyszedł na świat w dniu 10 kwietnia 1891 r. Jego rodzinną miejscowością był Sokołów w powiecie kolbuszowskim⁹². W tym miasteczku przyszył duchowny ukończył szkołę powszechną. Następnie, w roku 1902, został przyjęty do rzeszowskiego gimnazjum. Należał do uczniów zdolnych. Jedynie I klasę ukończył bez stopnia pierwszego, a ostatnie cztery klasy, od V do VIII finalizował z notą

⁸⁹ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Guzego.

⁹⁰ AAPrz, APK TP, TPJG, Informacja o śmierci ks. Jana Guzego z 28 września 1971 r.

⁹¹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w roku 1933.

⁹² AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga.

pierwszą z odznaczeniem⁹³. Szkołę średnią ukończył, zdając maturę. Do ustnego egzaminu dojrzałości przystąpił w dniu 1 lipca 1910 r.⁹⁴

W roku 1910 sokołowianin złożył podanie do Seminarium Duchownego w Przemyślu. Tam przez cztery lata przygotowywał się do kapłaństwa, odbywając formację duchową i intelektualną. Świecenia subdiakonatu przyjął w Przemyślu w dniu 28 czerwca, diakonatu w dniu 29 czerwca, a prezbiteratu w dniu 5 lipca 1914 r.⁹⁵

Jako neoprezbiter ks. Karol Ożóg został skierowany do parafii w Miechocinie, w dekanacie miechocińskim. Zastąpił tam ks. Stanisława Władkę mianowanego proboszczem polowym⁹⁶. Duchowny z Sokołowa podejmował tam obowiązki wikariusza przy murowanym kościele pw. św. Marii Magdaleny od 1 września 1914 r. aż do 30 września 1920 r.⁹⁷ Miechocin był wiejską, ale sporą parafią. Zarządzał nią proboszcz ks. Antoni Rychel, wicedziekan miechociński, urodzony w roku 1853 we Fredropolu, a wyświęcony w roku 1882. Drugim wikariuszem był przez pierwsze lata ks. Adolf Łabno; później na stanowisku tym odnotowano wakat. Nadto w Tarnobrzegu mieszkał katecheta ks. Tomasz Gunia. Parafia obejmowała: Miechocin, Tarnobrzeg, Alfredówkę, Chmielów, Cygany, Dzików z Podłężem, Jadachy z Janówką, Kaimów, Machów, Mokrzyszów, Nagnajów, Ocice, Siedleszczany i Stale z Budą. Funkcjonowało tam łącznie aż dwanaście szkół. Kapłani zajmowali się też moderowaniem Bractw: Przenajświętszego Sakramentu, Serca Jezusowego, Różańcowego, Szkaplerznego, Świętej Rodziny i Wstrzemięźliwości. W roku 1916 mieszkało tam 13.225 osób, do których należało doliczyć około 1.600 emigrantów, a ponadto 8 akatolików i 2.985 Żydów⁹⁸.

⁹³ *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1903*, s. 139; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1904*, s. 67; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1905*, s. 65; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1906*, s. 61; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1907*, s. 61; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1908*, s. 38; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1909*, s. 43; *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1910*, s. 46.

⁹⁴ T. Ochendusko, s. 487.

⁹⁵ *Ogłoszenie święceń wyższych*, KDP, 1914, z. 5, s. 215.

⁹⁶ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1915, z. 3, s. 34.

⁹⁷ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga.

⁹⁸ *Schematismus pro anno Domini 1914*, Premislae 1913, s. 149; *Schematismus pro anno Domini 1917*, s. 139; *Elenchus iuxta statum de mense Aprili a. D. 1919*, s. 28.

Drugą parafią sokołowianina były Wrzawy w tym samym wikariacie rejonowym⁹⁹. Początkowo, przez dwa lata, od 1 października 1920 r. do 21 września 1922 r., również pełnił tam funkcję kooperatora *ad personam*¹⁰⁰. Wrzawy były znacznie mniejszą parafią. Obowiązki proboszcza pełnił tam od roku 1904 starszy już ks. Jan Jayko urodzony w roku 1846 w Binarowej, a wyświęcony w roku 1875. W skład tej parafii wchodziły: Wrzawy, Dąbrowa, Goczałkowice, Łąpiszów z Pasternikiem i Sadowiec z Kawęczynem. Brak danych, ile osób tam mieszkało; wiadomo, że w roku 1916 żyło tam 2.500 łacinników i 50 Żydów. Kapłani głosili słowo Boże w drewnianym kościele pw. św. Wawrzyńca wzniesionym w roku 1827, a konsekrowanym ćwierć wieku później. Zadaniem duszpasterzy była m.in. katechizacja w czterech szkołach oraz prowadzenie Bractw: Przenajświętszego Sakramentu, Serca Jezusowego, Różańcowego, Świętej Rodziny i Wstrzemięźliwości¹⁰¹. Następnie, po śmierci ks. Jana Jayko w dniu 22 września 1922 r.¹⁰², sokołowianinowi powierzono zarząd nad tą parafią jako tymczasowemu administratorowi¹⁰³. Ze stanowiska tego ustąpił z dniem 1 stycznia 1923 r.¹⁰⁴ Nowym proboszczem we Wrzawach zamianowano wówczas dotychczasowego generalnego sekretarza Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej ks. Alojzego Sierżęę¹⁰⁵.

Trzecią placówką duszpasterską młodego kapłana był wikariat *ad personam* w Siennowie, w dekanacie przeworskim. Pracował tam dość krótko, do końca sierpnia 1923 roku¹⁰⁶. Siennów był średniej wielkości parafią. Administrował nią starszy wiekiem ks. Andrzej Jarosz urodzony w roku 1863 a wyświęcony w roku 1887. Sakramenty szafowano w drewnianym kościele zbudowanym w roku 1676, a konsekrowanym w roku 1744 pod wezwaniem Wszystkich Świętych. Do okręgu parafialnego należały: Siennów, Krzeczowice z Bóbrką, Pełnatycze i Żuklin. Naukę religii prowadzono w pięciu szkołach. W roku 1923 mieszkało tam 2.700 wiernych¹⁰⁷.

Po ośmiu miesiącach pracy w Siennowie ks. Karol Ożóg został skierowany przez władzę duchowną jako katecheta do Rzeszowa, do pro-

⁹⁹ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1920, z. 9-10, s. 118.

¹⁰⁰ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga.

¹⁰¹ *Schematismus pro anno Domini 1917*, s. 142-143; *Elenchus iuxta statum de mense Aprilis a. D. 1919*, s. 29.

¹⁰² AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Jana Jayko.

¹⁰³ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1922, z. 9-12, s. 174-175.

¹⁰⁴ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga.

¹⁰⁵ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1923, z. 1-2, s. 63-64.

¹⁰⁶ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga.

¹⁰⁷ *Schematismus pro anno Domini 1917*, s. 166; *Elenchus pro anno Domini 1923*, s. 50.

wadzenia nauki religii w męskiej szkole im. Jachowicza¹⁰⁸. Odtąd całe swoje życie związał z tym miastem i nauczaniem religii¹⁰⁹. Według sprawozdań dziekańskich z końca lat 20. XX wieku ks. Karol Ożóg pracował jako katecheta w rzeszowskich szkołach męskich im. S. Jachowicza i H. Sienkiewicza, szkole męskiej im. T. Kościuszki przekształconej później w szkołę koedukacyjną oraz szkole żeńskiej im. M. Konopnickiej – w pierwszej był nauczycielem etatowym, a w trzech pozostałych nauczycielem wspomagającym¹¹⁰. Wizytujący lekcje religii prowadzone przez sokołowianina ks. Michał Tokarski zapisał o nim: „Uczy spokojnie – powoli. Dzieci bardzo wsłuchane i posłuszne. Czasem za mało żywości i praktyczności”¹¹¹.

Szczegóły życia ks. Karola Ożoga nie są dobrze znane. W roku 1929 został wyróżniony kościelnym odznaczeniem *Expositorio Canonicali*¹¹². Był to wyraz uznania władz diecezjalnych dla jego pracy katechetycznej. Wiadomo też, że w roku 1925, od 7 marca do 7 kwietnia, duchowny przebywał na urlopie¹¹³. W okresie powojennym sokołowianin kontynuował pracę katechetyczną. Zadanie to spełniał nawet po przejściu na emeryturę jeszcze na początku lat 50. XX wieku¹¹⁴. Ks. Karol Ożóg zmarł w dniu 17 marca 1963 r.¹¹⁵ Jego zwłoki spoczęły na cmentarzu w Rzeszowie.

Życie sakramentalne i religijno-moralne wiernych

Do dnia dzisiejszego zachowała się garść informacji o życiu sakramentalnym wiernych parafii zaczerskiej w dwudziestoleciu międzywojennym. Na progu omawianego okresu o mieszkańcach dekanatu rzeszowskiego pisano: „Kościoły w niedziele i święta są zapełnione wiernymi. Do spowiedzi przystępują mniej więcej dwa razy w roku”¹¹⁶. Podobnie prezentował wiernych z Zaczerzania dziekan ks. Michał Tokarski w roku 1930: „Do sakramentów parafianie chętnie uczęszczają. Kościół w niedziele

¹⁰⁸ *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1923, z. 5-9, s. 115.

¹⁰⁹ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga.

¹¹⁰ Por. A. Motyka, s. 93.

¹¹¹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół w dekanacie rzeszowskim za r. 1926/7.

¹¹² *Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, KDP, 1929, z. 5-9, s. 136.

¹¹³ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga.

¹¹⁴ *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1952*, Przemyśl 1952, s. 101; *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1958*, Przemyśl 1958.

¹¹⁵ AAPrz, APK TS, Tabela służbowa ks. Karola Ożoga; *Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1966*, Przemyśl 1966, s. 162.

¹¹⁶ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego za rok 1927.

i święta pełni¹¹⁷ oraz w roku 1933: „Parafianie uczęszczają licznie do św. sakramentów”¹¹⁸.

Szczątkowe, choć konkretniejsze informacje pochodzą z roku 1927. W dniu 11 czerwca tegoż roku ks. Jan Guzy notował, że od początku stycznia rozdano w parafii zaczerskiej 9600 Komunii św. Do Pierwszej Komunii Świętej przystąpiło 37 dzieci. W tym czasie ochrzczonych zostało 33 dzieci, z czego tylko jedno było nieślubne. Dość dobrze prezentowało się przeżywanie przez mieszkańców rzeczywistości małżeństwa katolickiego. Jak pisał proboszcz: „małżeństw dzikich i żyjących w samowolnej rozłące lub starających się o separację w parafii niema – tak samo nie zaszły wypadki małżeństw mieszanych i ślubów cywilnych”. W tym czasie odbyły się pogrzeby 17 zmarłych osób. Warto tu zaznaczyć, że z wyjątkiem dwóch nagłych wypadków, każdy z umierających został zaopatrzony przed zgonem sakramentami świętymi¹¹⁹.

Wiernych z dekanatu rzeszowskiego oceniano bardzo dobrze. Znamienna jest opinia wystawiona przez dziekana ks. Michała Tokarskiego w dniu 21 grudnia 1927 r.: „Lud trzyma się wiary, gdzieniegdzie są zakusy narodowego Kościoła, ale dotąd bezskuteczne”. Zauważano jednak negatywną przemianę obyczajów, zwłaszcza wśród młodzieży męskiej: „Młodzież męska jest ciężką troską duchowieństwa, stroni od kościoła często albo przebywa na cmentarzu kościelnym w czasie sumy, są też między nią sporadyczne przypadki nieuszanowania kapłanów, starszych, a nawet i bójki i kaleczenia”¹²⁰. Rok później relacjonowano: „Parafianie chodzą do kościoła, polityka jednak partii lewicowych wpływa ujemnie. Młodzież męska gorsza, bardzo wiele wesel we wszystkich parafiach kończy się bijatyką, a nawet rżnięciem”¹²¹. Na początku lat 30. minionego wieku stwierdzono krótko: „Ludzie względnie dobrzy (...), ale prądy dzisiejsze nurtują. Młodzież męska ogólnie prawie niesforna, od kościoła ucieka”¹²².

Prezentacji stanu moralnego parafian zaczerskich dokonał proboszcz ks. Jan Guzy w roku 1927: „Istnieją w parafii organizacje rolnicze i gospodarcze, ale ducha katol[ickiego]. Wierni przywiązani są do kościoła, a jeżeli zdarzają się nadużycia, to przeważnie u starszych upicie się, u młod-

¹¹⁷ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej w r. 1930.

¹¹⁸ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w roku 1933.

¹¹⁹ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Zaczernie za r. 1927.

¹²⁰ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego za rok 1927.

¹²¹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji parafii w r. 1928.

¹²² AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji kościołów dekanatu rzeszowskiego w roku 1931.

szych zaś «contra sextum», chociaż sporadycznie; błędzących staram się upomnieć po bratersku, nie ganić ich, chyba w ostateczności. (...) Młodzież ma uszanowanie dla starszych¹²³. W tym samym roku dziekan ks. Michał Tokarski zapisał o parafianach zaczerskich: „Parafianie dobrzy, jest jednak pijaństwo¹²⁴. Po trzech latach nie wahał się stwierdzić: „Parafianie dobrzy – proboszcz znajduje u nich posłuch. Co do wychowywania dzieci – to zwyczajnie, jak na wsi – pogłębienia jednak religijności nie ma w wychowaniu¹²⁵. W roku 1931 wiernych parafii zaczerskiej oceniano następująco: „Ludzie, jak na dzisiejsze czasy, dobrzy – nurtują jednak źli przewodrzy, acz dzięki proboszczowi zło się nie rozgałęzia¹²⁶”.

Uświęceniu dusz i pogłębieniu życia religijnego mieszkańców służyły misje święte. To wielkie wydarzenie religijne zorganizowane zostało w Zaczerniu w dniach 19-27 marca 1927 r. Podczas tych ćwiczeń duchowych nauki głosili redemptoryści pod kierunkiem o. Styki¹²⁷. Po roku odbyła się renowacja misji. Ciekawa inicjatywa duszpasterska miała miejsce w roku 1928. Wówczas to, jak zapisano w sprawozdaniu wizytacyjnym, proboszcz ks. Jan Guzy „postanowił wszystkie domy obejść i założyć intronizację Serca P. Jezusa¹²⁸”.

Dość długo nie udawało się w parafii założyć stowarzyszeń katolickich. Jeszcze w końcu grudnia 1928 r. dziekan ks. Michał Tokarski pisał: „Stowarzyszeń nie ma – lud jednak dobry¹²⁹. Zamierzenie to udało się sfinalizować w roku 1929. Wówczas to w parafii powstały trzy stowarzyszenia¹³⁰. Nieco dziwnie brzmi w tym kontekście późniejszy o rok zapis, w którym można przeczytać, że w Zaczerniu nie ma „stowarzyszenia chrześcijańskiego młodzieży”, a jedynie koło, w którym pracuje proboszcz. Wspomniano przy tym, że duszpasterz zamierza dopiero zaprowadzić stowarzyszenie dziewcząt¹³¹. Dokumenty z roku 1931 przekazują, że w Zaczerniu funkcjonowało stowarzyszenie męskie i żeńskie¹³². Trudno dziś

¹²³ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Zaczernie za r. 1927.

¹²⁴ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego za rok 1927.

¹²⁵ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej w r. 1930.

¹²⁶ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji kościołów dekanatu rzeszowskiego w roku 1931.

¹²⁷ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Zaczernie za r. 1927.

¹²⁸ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji parafii w r. 1928.

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w r. 1929.

¹³¹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej w r. 1930.

¹³² AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji kościołów dekanatu rzeszowskiego w roku 1931.

wskazać podejmowane przez nie konkretne działania. Na pewno przez pewien czas przeżywało ono kryzys¹³³. Przywołać tu warto notę z roku 1933: „W Kole młodzieży zaczyna religijność upadać – przedtem można było [ich członków] za bardzo dobrych uważać. Co do Akcji Kat[olickiej] to prócz 1 SMP nie było – natomiast bractwa kwitną”¹³⁴.

Te ostatnie zrzeszenia, posiadające zresztą długą tradycję w parafii zaczerskiej, cieszyły się dużym zainteresowaniem wiernych, który chętnie do nich wstępował. Również i duszpasterze motywowali wiernych do przyjmowania członkostwa konfraterni. Przykładowo wszystkie dzieci po przyjęciu Pierwszej Komunii Świętej były wpisywane do Bractw: Aniołów Stróżów, Serca Pana Jezusa i Wstrzemięźliwości. W roku 1927 ks. Jan Guzy chwalił organizacje brackie w Zaczerniu: „Bractwa są wszystkie żywotne, zwłaszcza: Różaniec, Najśw[iętszego] S[a]k[rament]t[u], III Zakon św. Franciszka i Droga Krzyżowa”¹³⁵.

Pewnym kryterium moralności była też wrażliwość wiernych na materialne potrzeby Kościoła lokalnego i powszechnego. Pod tym względem obserwowano pogorszenie. Już w roku 1927 dziekan notował o mieszkańcach dekanatu rzeszowskiego: „(...) prawie wszędzie daje się spostrzec zmniejszenie się ofiarności”¹³⁶. Z zachowanych diecezjalnych wykazów składek na pobożne cele z końca lat 20. XX wieku wynika, że parafianie zaczerscy dość rzadko wspierali rozmaite dzieła kościelne. W roku 1927 nie odnotowano ani jednej takiej ofiary. W roku 1928 na misje w Afryce zebrano kwotę 59 zł 85 gr. Rok później kwotę 72 zł przeznaczono na Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, a 10 zł na Związek Stowarzyszeń Młodzieży. W roku 1930 prowadzenie misji w Afryce wsparło kwotą 43 zł 72 gr. Dwukrotnie przeznaczono też pewnie środki finansowe na Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary: kwota 331 zł 50 gr stanowiła składki członkowskie, a kwotę 38 zł 51 gr zebrano na tacę w Niedzielę Misyjną 19 października 1930 r. Dla porównania w poniższej tabeli zamieszczono

¹³³ Spośród schematyzmów diecezjalnych dotyczących omawianego okresu, tylko dwa – z lat 1932 i 1933 – wspominają o tym stowarzyszeniu, a i to wymieniają je jedynie jako Stowarzyszeniu Młodzieży Żeńskiej. Por. *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 117.

¹³⁴ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego w roku 1933.

¹³⁵ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Zaczernie za r. 1927.

¹³⁶ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji dekanatu rzeszowskiego za rok 1927.

składki na cele kościelne i charytatywne złożone przez poszczególne parafie dekanatu rzeszowskiego w roku 1929¹³⁷.

Parafie dekanatu rzeszowskiego	Wysokość ofiar z roku 1929 [w zł]												
	Świętopietrze	Ołtarz jubileuszowy Ojca Świętego	Misje w Afryce	Misje w Rodezji	Boży Grób w Jerozolimie	Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary	Dzieło Św. Piotra Apostoła	Dzieciństwo Jezus	Bractwo Bonus Pastor	Związek Miszalny	Za dyspensę postną (na sieroty)	Związek Stowarzyszeń Młodzieży	Towarzystwo Misyjne dla wierzni
Boguchwała	61	-	25	-	20	35	-	-	8	-	34,12	12	-
Krasne	-	-	10	-	-	58,30	-	-	-	-	20	-	-
Łąka	8	-	-	-	-	261	-	-	-	-	60	-	-
Przybyszówka	74	-	6	-	-	46,20	-	-	-	30,76	16,50	5	-
Rzeszów	120	50	80	-	100	86	200	-	30	-	242	30	328,30
Słocina	-	-	15	-	-	36	-	-	20	-	-	15	-
Staromieście	15	-	27	-	10	10	-	-	-	16	40	15	15
Wysoka Głogowska	5	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	5	-
Zabierzów	35	10	10	-	10	31	-	-	30	-	20	10	5
Zaczernie	-	-	16,84	-	-	72	-	-	-	-	-	10	-
Zgłobień	-	-	-	-	-	52,49	9	-	-	-	-	9	-
Kapłani dekanatu	25	-	-	-	-	-	-	-	25	-	26,60	-	-

Na życie religijno-moralne wiernych rzutował w pewnym stopniu m.in. stan ich wiedzy religijnej. W parafii zaczerskiej w latach 1927-1933 funkcjonowały trzy placówki oświatowe¹³⁸. Szkoły spełniały tu ogromną rolę nie tylko ze względu na prowadzoną tam katechizację, ale również z uwagi na formowanie dzieci i młodzieży oraz wychowywanie ich do późniejszego dorosłego życia społecznego, obywatelskiego i eklesjalnego. W przypadku Zaczernia nie odnotowano specjalnych trudności w tym względzie. Na do-

¹³⁷ Wykaz składek za rok 1927, KDP, 1927, z. 11-12, s. 340-349; Wykaz składek za rok 1928, KDP, 1928, z. 12, s. 249-258; Wykaz składek na cele kościelne i dobroczynne za r. 1929, KDP, 1930, z. 3, s. 173-174; Wykaz składek za r. 1930, KDP, 1931, z. 1, s. 27-41.

¹³⁸ Schematismus pro anno Domini 1927, s. 108; Schematismus pro anno Domini 1928, s. 116; Schematismus pro anno Domini 1929, s. 118; Schematismus pro anno Domini 1930, s. 118; Schematismus pro anno Domini 1931, s. 120; Schematismus pro anno Domini 1932, s. 117; Schematismus pro anno Domini 1933, s. 116.

brą atmosferę do przekazywania prawd objawionych, a zarazem krzewienie wartości chrześcijańskich wpływ miały również pozytywne relacje między proboszczem a gronem pedagogicznym.

Odnosząc się do tej kwestii ks. Jan Guzy informował w 1927 roku: „Praca katechetyczna i wychowawcza w szkole idzie dobrze, bo dziatwa i karna, i posłuszna, jakkolwiek nie bardzo uzdolniona; poza szkołą zaś trzeba umieć trafić do młodzieży, a to wskazuje każdemu jego «prudentia pastoralis». Nauczycielstwo idzie na rękę i w żadnym wypadku nie wpływa ujemnie na pracę wychowawczą i duszpasterską; szkoda tylko, że jest mało praktykujące¹³⁹. Nieco inaczej ujął rzecz dziekan w sprawozdaniu z 21 grudnia 1927 r., gdy po wizytacji katechezy w Zaczerniu relacjonował: „Dzieci są (...) nierozwinięte i dlatego mało umiały¹⁴⁰. Dwa lata później dość pozytywnie opisywał lekcję religii w Zaczerniu: „Wizytowałem 5/12. U ks. Guzego byłem w Zaczerniu w 2ch klasach – II (60 dzieci) i IV (20 dzieci). Umie dzieci zająć, a zwłaszcza w IV klasie dobrze umiały¹⁴¹.”

Odwołać się tu warto też do ogólnych warunków prowadzenia katechezy w dekanacie rzeszowskim. Oto w roku szkolnym 1926/1927 ks. Michał Tokarski podkreślał: „Księża parafialni jeżdżą regularnie do szkół i wszędzie gminy przysyłają należycie podwozy. U księży parafialnych widać dużo szablonu w nauczaniu, nowszymi poradami się nie zajmują z wyjątkiem młodszych. Katechizm nowy prawie wszędzie wprowadzony, acz nie przedrutynowany przez księży – nauczyć modlitw według przepisu nie lubią¹⁴².”

Słów krytyki względem katechetów dekanatu rzeszowskiego nie szczędził dziekan w następnym roku szkolnym, gdy pisał: „nauka religii odbywa się wszędzie regularnie. Co do podręczników: nie wszyscy się trzymają katechizmu wydanego przez Ordynariat lwowski, nakazanego przez Najprzewielebniejszą Kurję Biskupią. Racje podnoszą rozmaite: że są we wsi dawniejsze katechizmy, nowych zaś nie mogą kupić dla braku pieniędzy, że katechizm nowy jest do niczego. Co do pacierzy: bardzo rzadko trzymają się księży tekstu pacierza przez biskupów polskich nakazanego, stąd pełno rozmaitych dziwołagów. Co do metodyki: jest słaba jej świadomość nawet u młodszych księży. Starsi mają swoją rutynę lepszą lub gorszą, przynajmniej

¹³⁹ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Zaczernie za r. 1927.

¹⁴⁰ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół parafialnych w dekanacie rzeszowskim za rok 1927/8.

¹⁴¹ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół parafialnych w dekanacie rzeszowskim w r. 1930.

¹⁴² AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół w dekanacie rzeszowskim za r. 1926/7.

więcej pytają, natomiast młodszy długo wykładają, długo pytają, wykładu czasem nawet nie zwykle nie odpytują, nieraz mam wrażenie, że dzieci nic się nie nauczyły, bo za ledwie garstka była przepytana. Zwykle wyrywa się najpierw dziecko, a potem zadaje pytania”¹⁴³.

W rzeczywistości parafialnej Zaczernia dużą korzyść przynosiła ochronka dla dzieci. Funkcjonowała ona przy placówce zakonnej Sióstr Dominikanek. Fundatorem tego dzieła był zaczerski gospodarz Wojciech Micał, który zapisał na rzecz Sióstr grunt o powierzchni 18 morgów wraz z zabudowaniami i inwentarzem. O samym przedszkolu proboszcz wyrażał się bardzo pochlebnie: „Rodzice starają się o wychowanie dzieci, w czym wielce pomocną jest Ochronka”¹⁴⁴. Prócz ochronki dominikańskiej w parafii istniała druga ochronka działająca przy placówce zakonnej Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny w Jasionce¹⁴⁵. O zakładzie tym jednak milczały sprawozdania parafialne i dziekańskie.

Wspomnieć na koniec można o krzewieniu oświaty społeczno-religijnej i kultury wśród osób dorosłych. Wedle sprawozdania proboszczowskiego z roku 1927 poczytnością cieszyły się u zaczerńian następujące pisma: „Piaś”, „Przewodnik Kółek Rolniczych”, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Ziemia Rzeszowska”, „Wieniec i Pszczółka”. Rządziej sięgali oni po „Przyjaciela Ludu” i „Gazetę Mleczarską”. Spośród periodyków katolickich popularne były: „Rycerz Maryi”, „Intencje” i „Głosy Katolickie”. Jednocześnie duszpasterz zauważał brak dostępu wiernych do wartościowej literatury i prasy, rozważając uruchomienie w przyszłości ksiąźnicy parafialnej: „Dla sprawniejszego spełniania urzędu pasterskiego potrzebna by była koniecznie biblioteka parafjalna i gazetki, które wierni chętnie czytają, a na które nie mogą sobie nieraz pozwolić, bo parafja na ogół biedna”¹⁴⁶.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu

Akta dekanalne, teczka: „Dekanat Rzeszowski – 5”, sygn. TDS XXII/5

¹⁴³ AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji szkół parafialnych w dekanacie rzeszowskim za rok 1927/8.

¹⁴⁴ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafji Zaczernie za r. 1927.

¹⁴⁵ *Schematismus pro anno Domini 1927*, s. 108; *Schematismus pro anno Domini 1928*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1929*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1930*, s. 118; *Schematismus pro anno Domini 1931*, s. 120; *Schematismus pro anno Domini 1932*, s. 117; *Schematismus pro anno Domini 1933*, s. 117.

¹⁴⁶ AAPrz, sygn. TPS 317/1, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafji Zaczernie za r. 1927.

Akta dekanalne, teczka: „Dekanat Rzeszowski – 6”, sygn. TDS XXII/6

Akta parafialne, teczka: „Parafia Zaczernie – 1”, sygn. TPS 317/1

Akta Personalne Kapłanów, Tabele Służbowe, Tabela służbowa ks. Adolfa Soleckiego; Tabela służbowa ks. Jana Guzego; Tabela służbowa ks. Jana Jayko; Tabela służbowa ks. Karola Ożoga; Tabela służbowa ks. Kazimierza Bolesława Zawalkiewicza; Tabela służbowa ks. Michała Dobrzańskiego

Źródła drukowane

Elenchus Cleri Dioeceseos rit. lat. Premisliensis iuxta statum de mense Aprili a. D. 1919, Premisliae 1919; *Elenchus pro anno Domini 1921*, Premisliae MCMXXI

Elenchus pro anno Domini 1923, Premisliae MCMXXIII

Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1926/27, Warszawa [1927]

Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1928, Warszawa [1928]

Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa 1930, Warszawa [1930]

Ogłoszenie święceń wyższych, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1914, z. 5

Ogłoszenie święceń wyższych, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1916, z. 1

Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1952, Przemyśl 1952

Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1958, Przemyśl 1958

Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1966, Przemyśl 1966

Schematismus universi venerabilis Cleri saecularis et regularis Dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1914, Premisliae 1913

Schematismus pro anno Domini 1917, Premisliae 1916

Schematismus pro anno Domini 1925, Premisliae MCMXXV

Schematismus pro anno Domini 1927, Premisliae MCMXXVII

Schematismus pro anno Domini 1928, Premisliae MCMXXVIII

Schematismus pro anno Domini 1929, Premisliae MCMXXXIX

Schematismus pro anno Domini 1930, Premisliae MCMXXX

Schematismus pro anno Domini 1931, Premisliae MCMXXXI

Schematismus pro anno Domini 1932, Premisliae MCMXXXII

Schematismus pro anno Domini 1933, Premisliae MCMXXXIII

Schematyzm Diecezji Przemyskiej ob. łac. na rok 1938, Przemyśl 1938

Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej. Ludność i budynki. Na podstawie tymczasowych wyników drugiego powszechnego spisu ludności z dn. 9 XII 1931 r. oraz powierzchnia ogólna, cz. IIIa: Województwa południowe, Warszawa 1935

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych, t. XIII: Województwo lwowskie, Warszawa 1924

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych. Uzupełnienia, z. II, cz. 1, Przemyśl-Warszawa 1937

Spis gmin miejskich i wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej, oprac. J. Scheinkönig, J. Kowalczewski, Warszawa 1934

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1903, Rzeszów 1903

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1904, Rzeszów 1904

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1905, Rzeszów 1905

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1906, Rzeszów 1906

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1907, Rzeszów 1907

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1908, Rzeszów 1908

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1909, Rzeszów 1909

Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1910, Rzeszów 1910

Wizytacje kanoniczne dokonane przez Najprzew. Ks. Biskupa Sufragana Karola Józefa Fischera w roku 1911, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1911, z. 10-11

Wykaz składek na cele kościelne i dobroczynne za r. 1929, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1930, z. 3

Wykaz składek za rok 1927, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1927, z. 11-12

Wykaz składek za rok 1928, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1928, z. 12

- Wykaz składek za r. 1930*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1931, z. 1
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1915, z. 3
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1916, z. 5-7
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1918, z. 6-7
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1920, z. 7-8
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1920, z. 9-10
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1922, z. 9-12
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1923, z. 1-2
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1923, z. 5-9
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1925, z. 5
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1925, z. 6-8
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1929, z. 5-9
- Zmiany na stanowiskach i urzędach duchownych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej o. ł.”, 1931, z. 1

Opracowania

- Kłęczek-Walicka E., *Ks. Michał Dobrzański (1916-1967)*, „Rocznik Kolbuszowski”, 13 (2013)
- Lech M., Skała B., *Dzieje parafii w Zaczerniu*, Rzeszów 1999
- Motyka A., *Życie religijne w Rzeszowie w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Lublin-Rzeszów 2000
- Mroczka W., *Dzieje parafii Dzikowiec w latach 1577-1945*, Dzikowiec 2011
- Ochenduszek T., *Spis absolwentów 1790-2008*, w: *Księga jubileuszowa Liceum Konarskiego w Rzeszowie 1658-2008*, red. J. Świeboda, Rzeszów 2008
- Stopa M., Stopa A., *Zaczerska Straż Pożarna 1905-2005*, [Zaczernie] 2005

Sudoł J., *Serce parafii. Zarys historii kościoła w Spiach*, Rzeszów 1999

Walicki B., *Słudzy ołtarza. Duszpasterze sokołowski pierwszej połowy XX wieku. Szkice biograficzne*, Sokołów Małopolski 2012

Walicki B., *Zaczernie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XX: VÁC – Żywy Różaniec, red. Gigilewicz E. i in., Lublin 2014

Zych S., Walicki B., *Dzieje parafii pod wezwaniem świętego Andrzeja Apostoła w Zgłobniu ok. 1313-2013*, Lublin 2013

Summary

The parish in Zaczernie at the end of the 1920s and the beginning of the 1930s

Zaczernie is now one of the parishes of the Deanery of Głogów located in the immediate vicinity of Rzeszów. Its origins date back to the 1st half of the fifteenth century. Over the centuries, its people experienced numerous invasions and natural disasters. Despite this, the village flourished economically. In the interwar period, Zaczernie and Jasionka belonged to the Jędrzejowicz family.

In the interwar period, the parish district (part of the Deanery of Rzeszów) included Zaczernie with Tajęcina, part of Jasionka and Nowa Wieś Zaczerska. At the end of the 1920s and the beginning of the 1930s, 2090 people lived there. Apart from that, there were 40 Jews. The parish priest Rev. Jan Guzy provided pastoral care. The faithful prayed in the brick church dedicated to the Nativity of the Blessed Virgin Mary built in the early nineteenth century. In addition, there was a public chapel attached to the orphanage of Little Servant Sisters in Jasionka.

The faithful could develop their piety in associations and brotherhoods attached to the church. In the period under study these were: the Catholic Association of the Female Youth, the Brotherhood of the Guardian Angels, the Brotherhood of the Sacred Heart of Jesus, the Brotherhood of Temperance, the Brotherhood of the Holy Rosary and the Blessed Sacrament, the Brotherhood of the Cross, and the Third Order of St. Francis. On 19-27 March 1927, the parish missions were held in Zaczernie, the aim of which was to sanctify parishioners' souls and deepen their religious life.

The religious and moral life of the faithful was influenced to a certain extent, among other things, by the state of their religious knowledge. In the years 1927-1933, there were three educational institutions which conducted religious education in the parish of Zaczernie. The parish also

benefited a great deal from orphanages for children. They were ran by the Little Servant Sisters of the Immaculate Conception in Jasionka

Keywords: Zaczernie, the Deanery of Rzeszów, the interwar period

Słowa kluczowe: Zaczernie, dekanat rzeszowski, dwudziestolecie międzywojenne